

Mezi mnoha vážnými a důležitými otázkami, kterými se zabývá naše historie státu a práva a které vystupují do popředí právě v období, kdy vzpomínáme 40. výročí vzniku Komunistické strany Československa, má své významné místo i problém úlohy KSČ v boji o vytvoření nového, lidově demokratického právního řádu v Československu. Tato kapitola z dějin naší strany je — jak mnoho jiných — dokladem tvůrčího rozvíjení leninských pouček o revolučním přechodu moci z rukou buržoazie do rukou dělnické třídy v konkrétních podmínkách našich zemí a důležitým příspěvkem KSČ k rozvoji marxismu-leninismu.

Boj o vytvoření československého státu v nové podobě, jako státu důsledně lidového a demokratického, který začala KSČ zároveň se svým bojem za národní osvobození našeho lidu, přinášel sebou — jaksi in statu nascendi — i boj o vznik nového právního řádu. Vycházelo to zcela logicky z hlavního bojového hesla vyhlášeného KSČ a určujícího bojovou linii strany pro období našeho národního osvobození: „Všechny síly k porážce hitlerovců, za nové, za svobodné Československo.“

Strana tedy věnovala od počátku svého boje svou hlavní pozornost tomu, aby osvobozené Československo nevyrůstalo na starých buržoazních základech, nezachovávalo svou kontinuitu s předmnichovskou buržoazní republikou, ale aby nový stát zároveň se svým vznikem vytvářel i předpoklady pro vybudování základů nové lidové moci a pro rozvinutí dalšího boje za socialismus. Linie boje KSČ za národní osvobození byla tedy od počátku zároveň i linií boje za lidovou demokracii.

Tato skutečnost se odráží v celé řadě historických faktů, které nám dokumentují specifický vztah KSČ k boji za národní osvobození. Jako jediná složka protihitlerovského tábora u nás sledovala komunistická strana cíl spojit národně osvobozenecský boj lidu s bojem za sociální změny a zároveň chtěla opřít tento boj o nejprogresivnější složku naší společnosti, o dělnickou třídu, pod jejímž vedením se měly soustředit všechny protifašistické síly českého i slovenského národa. Jeden z předních pracovníků komunistické strany, člen moskevského vedení KSČ Jan Šverma, napsal v červenci r. 1939: „... jedině dělnická třída je po-

volána a schopna vést boj národa za jeho osvobození.“¹⁾ Navázal tím na prohlášení pařížského zahraničního sekretariátu komunistické strany, které také zdůraznilo jako přední úkol podmiňující úspěch národně osvobozenického boje, zajištění hegemonie proletariátu ve vedení odboje.²⁾

Zdůraznění potřeby hegemonie dělnické třídy v národně osvobozenickém boji a zároveň také soustředění všech pokrokových sil českého a slovenského národa včetně těch sil buržoazie, které pod tlakem nepřátelského útlaku byly nuceny ustoupit od své dosavadní politické linie, zůstalo charakteristickým a základním rysem politiky KSČ období boje proti hitlerovským okupantům a umožňovalo zároveň vytváření optimálních předpokladů pro vlastní boj proletariátu o moc s buržoazií.

Okupace území našeho státu nepřátelskou vojenskou mocí a rozštěpení české a slovenské buržoazie na dvě stále ostřeji se oddělující skupiny vytvářelo specifické podmínky pro boj o uskutečnění vytyčené linie. Protivník dělnické třídy v jejím boji o politickou moc ve státě — naše buržoazie — ztratila prakticky všechny atributy vládnoucí třídy. Její orgány moci doma se stávaly v průběhu boje stále zřetelněji orgány cizí, nepřátelské okupační moci. Orgány československého státu, které vytvořila buržoazie v emigraci, pak neměly k dispozici žádný státní aparát ani území, na kterém by prosazovaly své třídní požadavky. V důsledku této situace balancovala emigrační buržoazní vláda ve hře mezi národních politických sil, hledala pevnější oporu, kterou jí nemohly a zčásti také nechťely poskytnout vlády západních kapitalistických států, vázané mezinárodně svou předcházející politikou a svými podpisy pod mnichovskou dohodou.

Udržovat politický kontakt s domácími silami buržoazie bylo pak stále těžší, protože domácí exponenti této třídy projevovali zřetelně tendenci užšího spojení s nacistickými okupačními orgány.

Je pochopitelné, že za této situace rostl vliv komunistů na národně osvobozenické hnutí. Zatímco londýnská vláda udržovala své spojení s kolaborantskými politiky, vedli komunisté svůj těžký boj, byli věznění, mučeni a popravováni. A tyto skutečnosti se odrazily samozřejmě i v postoji širokých lidových mas k jejich boji. V roce 1940 podtrhuje soudruh Gottwald „spojitost národního a sociálního osvobození, národního osvobození a socialismu“ a zároveň zdůrazňuje, že „dělnická třída, vedená Komunistickou stranou Československa, má nyní velké možnosti získat vedení v národně osvobozenickém hnutí“.³⁾ A to bylo v samých

¹⁾ *Za svobodu českého a slovenského národa*, sborník dokumentů, Praha 1956, str. 65.

²⁾ Tamtéž, str. 84 a n.

³⁾ Kl. Gottwald, *Spisy 9*, Praha 1954, str. 35—36.

počátcích boje za osvobození naší vlasti. Vliv komunistů pomohlo samozřejmě posílit i to, že do války proti nacismu vstoupil v roce 1941 Sovětský svaz a že jako první z válčících stran zdůraznil, že bojuje za obnovení ČSR v předmnichovských hranicích a uznává československou vládu v Londýně. Tato skutečnost pomohla velmi silně podepřít autoritu KSČ a zároveň také pomáhala soustřeďovat kolem komunistů všechny zdravé, pokrokové síly obou našich národů.

Okolnosti, které ovlivňovaly boj komunistů o to, aby získali rozhodující vliv na řízení státních záležitostí, působily na druhé straně i na politiku naší buržoazie. Nebyly to jen nové mezinárodní vztahy, jak se vytvořily po vstupu SSSR do války, ale také zprávy buržoazních zpravodajských organizací z území ČSR, které ukázaly Benešově vládě a ostatním buržoazním činitelům, že při stanovení svých politických cílů nesmějí komunistické hnutí, které si získává stále více vlivu doma, zanedbávat.

A právě v tomto období, v období, kdy jsou naši buržoazní činitelé v Londýně nuceni okolnostmi přibrat alespoň k určitému podílu na rozhodování státních záležitostí komunisty,⁴⁾ začíná boj o to, aby lidový charakter národně osvobozenického boje nekončil jen vítězstvím nad okupanty, ale aby našel svůj odraz i ve státním zřízení, právním řádu i politickém životě osvobozeného státu.

Politický boj KSČ můžeme sledovat v charakteru politických aktů i právních norem, tak jak je vytvářely nové státní orgány, konstituované dekrety presidenta republiky z října 1940, jako v zrcadle.

V době, kdy naše buržoazie vytvářela mimořádné orgány své státní moci a nové formy své zákonodárné činnosti, pokládala tato přechodná opatření za nemilou nutnost vykročit ze své představy o nenarušitelné kontinuitě státní moci i právního řádu z období předmnichovské republiky. President Beneš tehdy ve své řeči ve Státní radě 11. 12. 1940 podtrhl mimořádný charakter všech opatření vlády v emigraci a zdůrazňoval, že přijatá opatření, dotýkající se organizace státních orgánů a zákonodárné pravomoci, „nemají tvořit žádných trvalých precedentů“.⁵⁾ Tento plán se však ukázal být neudržitelným. Lidový boj se dostával stále zřetelněji pod vliv komunistů. KSČ zaměřovala všechno své úsilí na to, aby se protihitlerovská propaganda dostávala do nejširších mas lidu a aby také v duchu usnesení ÚV KSČ byl neustále

⁴⁾ V roce 1941 byla i vedením KSČ uznána londýnská vláda za představitelku ČSR v zahraničí a zástupci KSČ se stali členy poradního orgánu londýnské vlády — Státní rady. Členy státní rady se stali např. soudruzi Nosek, Vrbenský, Hodinová-Spurná, Kreibich a další.

⁵⁾ E. Beneš, **Tři roky druhé světové války** (Projevy a dokumenty z let 1938—42), Čechoslovák, Londýn, bez data, str. 109.

spojován národně osvobozenecý boj s bojem za sociální spravedlnost, s bojem za vybudování nových základů osvobozeného státu. Podle otřeseného svědectví Julia Fučíka obracela se po roce 1941 strana se svou činností ke všemu lidu, „... musila utužit a zdokonalit svou ilegalitu před okupanty, ale musila z ní zároveň vyjít před národem, musila navazovat spojení s nestraníky, obracet se ke všemu lidu, jednat s každým, kdo byl odhodlán bojovat za svobodu...“⁶⁾

Ostrý útok okupantů provedený v září 1941 proti českému odboji dokázal zcela rozbít nekomunistické podzemní organizace a paralyzoval jejich činnost. Zkompromitoval také definitivně i v očích části české buržoazie pražskou kolaborantskou vládu, která nacistickému teroru otevřeně přisluhovala. Činnost Komunistické strany Československa a jejích organizací však zlikvidována nebyla. Rozbité ilegální orgány strany byly okamžitě nahrazovány jinými. Další posílení pro vliv komunistů pak znamenala první vítězství Sovětské armády nad dosud neporaženými hitlerovskými vojsky, zvláště pak — na zlomu let 1942—1943 — úplné zničení nacistické armády pod Stalingradem. Masy českého i slovenského lidu měly možnost přesvědčit se o síle myšlenek komunismu na příkladu nesmiřitelného boje našich komunistů doma i na hrdinném příkladu komunistů sovětských. Národně osvobozenecý hnutí se proto rozšiřovalo a radikalizovalo, hegemonie proletariátu se upevňovala. Za této situace hledala československá emigrační vláda na Západě platformu, na níž by mohla zahájit jednání s komunisty. Beneš i buržoazní politikové okolo něj docházeli k názoru, že pouze spolupráce s komunistickou stranou je může zachránit před izolací od lidových mas a ztrátou vlivu na vývoj událostí doma.

Na konci roku 1943 odjel prezident Beneš do Moskvy. Hlavním účelem jeho cesty bylo podepsání nové spojenecké smlouvy mezi Československou republikou a Sovětským svazem. Zároveň však došlo v Moskvě k prvním politickým rozhovorům mezi představiteli zahraničního vedení komunistické strany a politickými představiteli české a slovenské buržoazie, vedenými Benešem. Poprvé bylo jednáno o budoucím uspořádání osvobozeného státu, byly také formulovány otázky vytvoření nového právního řádu. Komunistická strana Československa zde měla možnost v otevřené diskusi vyložit své názory na budoucí uspořádání státu.

Reálná perspektiva osvobození Československa, tak jak vystupovala na zlomu let 1943—1944, ovlivňovala průběh politických jednání a zaměřovala je na předním místě k problémům státu a práva. Účastníci těchto jednání s. Kopecký píše o jejich obsahu: „... jednalo se o budoucí úpravě vnitřních poměrů v osvobozené republice, jednalo se

⁶⁾ J. Fučík, *Reportáž psaná na oprátce*, Praha 1950, str. 129.

o systému budoucí státní správy v podobě národních výborů, jednalo se o politických stranách v nové republice, jednalo se o složení vlády...⁷⁾ Stanovisko KSČ bylo jednoznačné: o budoucím uspořádání státu musí rozhodnout český a slovenský lid. „Všechna přechodná opatření od začátku musí se dít cestou vskutku demokratickou, to jest za aktivní účasti nejširších vrstev československého lidu a v jejich duchu,⁸⁾ taková byla linie komunistů, jak ji vyjádřil s. Gottwald.

Stanovisko komunistů k těmto otázkám shrnuje do všech podrobností dopis s. Gottwalda československým komunistickým pracovníkům v Anglii z 21. prosince 1943.⁹⁾ Jeho obsah ukazuje zřetelně pevnost a cílevědomost politiky KSČ. Komunistická strana se od tohoto okamžiku stávala hlavní hnací silou dalšího vývoje. Uchopila do svých rukou iniciativu jednání a již nikdy ji ze svých rukou nepustila. První střetnutí politiky buržoazie a její teorie právní kontinuity předmnichovské republiky s názory komunistů na nové uspořádání poměrů v Československu skončilo vítězstvím komunistů. Beneš, který ve svých dřívějších projevech prohlašoval, že „v den pádu Německa a Maďarska začne dřívější jednotná republika žít nejen právně jako dosud, nýbrž i skutečně na základě dřívější své konstituce z roku 1920“¹⁰⁾, píše po svých jednáních s vedením KSČ v Moskvě, že je nutno „nahradit rychle právní řád dřívější novým právem porevolučním“¹¹⁾. Ustupuje zde tedy prezident Beneš velmi značně od požadavku plynulého a nerušeného přechodu mezi buržoazní minulostí a budoucností Československa, a to právě pod vlivem pevného a neotřesitelného postoje KSČ, opřeného o vůli lidových mas doma.

Představitelé komunistické strany při moskevských poradách nepožadovali okamžité a úplné zrušení buržoazního právního řádu. Šlo jim pouze o to, aby byla přijata taková opatření, která by zajišťovala co nejširší uplatnění práv lidu a jeho účast na vládě. Zástupci KSČ v dohodě s Benešem zdůraznili otázky, které zajišťovaly udržení a upevnění široké základny národně osvobozenického boje a které otvíraly cestu novému uspořádání politických, sociálních i národnostních poměrů v Československé republice. Říká-li dohoda:

„1. Dekretem presidenta republiky nebo jiným způsobem bude vyhlášena suverenita ČSR na celém předmnichovském území.

2. Až do ustavení nově zvoleného Národního shromáždění vstupuje

7) V. Kopecký, **ČSR a KSČ**, Praha 1960, str. 328.

8) Kl. Gottwald, **Spisy XI**, Praha 1955, str. 263.

9) Tamtéž, str. 259 a n.

10) **Na cestě k vítězství**, Českoslovák — Londýn 1944, str. 50.

11) E. Beneš, **Paměti**, Praha 1947, str. 409.

v platnost stará ústava ČSR s těmi změnami, které vyžaduje přechodné období (podtrženo mnou — M. D.).

3. Zákony a nařízení vydané na území Československa v době od Mnichova (včetně zákonů a nařízení tzv. druhé republiky) se prohlašují za neplatné.

4. Vstupují v platnost československé zákony a nařízení předmnichovské, **pokud nebudou zaměněny zákony a nařízeními přechodného období**“ (podtrženo mnou — M. D.)¹²⁾,

je zřejmé, že hlavní důraz zde byl položen právě na **změny**, k nimž mělo v uspořádání státu i v jeho právním řádu dojít. Základem dohody byl bod 2. a 4., velmi podstatně korigující buržoazní názor na právní kontinuitu republiky. Tato skutečnost vyniká tím více, uvážíme-li, že v dalších částech dohody prosadili komunisté právě takové změny, které si vyžadovalo důsledné sledování linie posílení demokratické moci lidu v novém státě. Do oblasti změn, které byly nutné v přechodném období, byla zahrnuta mezi prvními otázkami národních výborů, které se měly — podle názoru komunistů — stát nositeli lidové moci v budoucím státě, orgány, „jejichž prostřednictvím se mohou nejširší vrstvy lidu měst a venkova účastnit správy věcí veřejných a tím uplatňovat svou vůli“.¹³⁾

Dohoda stanovila, že národní výbory převezmou funkce dřívějších zemských i okresních zastupitelstev i politických stran a úkoly obecních zastupitelstev, a přinesla tak velké vítězství komunistům v zásadní otázce, která rozhodla otázku moci v novém státě. Buržoazie neviděla tuto úpravu ráda. President Beneš počítal s tím, že „po příchodu do osvobozené republiky... jako president a vrchní velitel čs. branné moci vyhlásí režim podle zákona na obranu státu, který byl československým Národním shromážděním schválen v roce 1936... po vyhlášení stavu mimořádných opatření podle zákona na obranu státu z r. 1936 měli být všude v osvobozené republice dosazení vojenští velitelé, požívající mimořádné pravomoci, a ti měli ve všech oblastech republiky a ve všech okresech vykonávat diktátorsky řízení státní správy“.¹⁴⁾ Musil se však smířit s vítězstvím koncepce KSČ a smířil se s ní „takřka bez námitek“¹⁵⁾ i když zřejmě počítal s národními výbory jen jako s nutným zlem a pokládal je přes své stanovisko na moskevských jednáních jen za orgány dočasné. Vyplývá to zřetelně z jeho poselství z 3. února 1944, kde mluví o směrnicích, aby „v každém místě

¹²⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XI*, str. 263.

¹³⁾ Tamtéž, str. 327.

¹⁴⁾ Tak popisuje plány buržoazie V. Kopecký ve své knize *ČSR a KSČ*, str. 328

¹⁵⁾ Tamtéž, str. 329.

u nás doma, v každé obci, vesnici a městě, v každém okrese a v každé zemi byl **dočasně** [podtrženo mnou — M. D.] zřízen národní výbor...“, který by převzal úlohy „při spoluřízení národních a státních věcí ve chvíli převratu a v prvních dobách po něm“.¹⁶⁾ Budoucnost ukázala jemu i celé buržoazii, jak falešná byla její představa o dočasných ústupcích, které pozdější vývoj doma zkorigoval. Ústavní dekret presidenta republiky ze 4. prosince 1944 č. 18 Úředního věstníku československého o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění byl dokladem vítězství komunistické strany a stal se jedním ze základních předpisů nového lidově demokratického právního řádu, který upevňoval moc lidu a byl podstatnou překážkou všem plánům na obnovení moci buržoazie.

To ovšem nebyl jediný úspěšný výsledek prvního otevřeného střetnutí názorů komunistů a politických představitelů naší buržoazie. Moskevská jednání znamenala vítězství politické koncepce KSČ i pokud šlo o soustavu nejvyšších státních orgánů, která byla další ranou teodii právní kontinuity, hlásané naší buržoazií.

Významnou roli tu hrál i požadavek KSČ na provedení důsledné očisty českého i slovenského národního života. Jak ukázala moskevská jednání, komunistům nešlo pouze o trestně právní postih kolaborantů, zrádců a nepřátel českého a slovenského lidu. Podstatou opatření navrhovaných KSČ byla snaha zabránit buržoazii, aby mohla znovu zradit a prodat republiku za své třídní zájmy. Komunisté se bili za to, aby byli „zajištěni a potrestáni nositelé okupačního a zrádcovského režimu“.¹⁷⁾ Beneš odsunoval tuto otázku do pozadí a pokládal ji pouze za „námět“.¹⁸⁾ Důvodem pro to byla zřejmě skutečnost, že vedení KSČ stále více zdůrazňovalo nutnost hospodářského postihu té části buržoazie, která kolaborovala a zradila. Nastupuje zde tedy nová linie represe, postihující už nejenom osoby buržoazních prominentů, ale — zatím zčásti — i hospodářskou moc vládnoucí třídy. Dohody bylo snadno dosaženo, pokud šlo o zrušení platnosti majetkových a jiných změn vynucených nacisty, o uvalení národní správy na velké podniky a akciové společnosti, které byly majetkem hitlerovců a zrádců; tato opatření byla totiž v určitém směru i v zájmu benešovského křídla naší buržoazie a kladný přístup k těmto otázkám měl před lidem dokumentovat snahu buržoazie nastoupit cestu za sociální spravedlností v novém státě a tak maskovat třídní charakter kontinuity. Tato cesta však nemohla být úspěšná. Návrat k předmnichovské republice byl nemožný. „Národ,

¹⁶⁾ Viz Poselství presidenta Beneše Státní radě (Čtvrté poselství z 3. února 1944), *Na cestě k vítězství*, str. 49.

¹⁷⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XI*, str. 264.

prodělavší tak těžké zkušenosti, nestrpí návrat dřívějších politických poměrů, byť i v zamaskované formě, nestrpí zejména, aby se na vedoucí místa ke kormidlu státu dostaly ony sociální složky a jejich političtí představitelé, kteří v nynější národní krizi tak hanebně selhali a zradili,¹⁹⁾ zdůraznil v únoru 1944 s. Gottwald.

Z tohoto názoru na vztah třídních sil v osvobozeném Československu vycházeli komunisté při svém jednání s buržoazií. Vytyčovali pouze takové požadavky, které považovali v dané situaci za správné a reálné. Hospodářská opatření, která požadovali, odpovídala představám lidu o prosazení spravedlnosti, spravedlnosti národní a demokratické. Buržoazie sama a její hlavní představitel, president Beneš, počítali s tím, že požadavky komunistů půjdou dále. Vyplývá to z poznámky s. Gottwalda o jeho jednání s Benešem, v níž říká: „President projevil s těmi-to návrhy zásadní souhlas, přičemž podotkl, že jeho úmysly jsou ještě dalekosáhlejší.“²⁰⁾ KSČ však v podmínkách národně osvobozenického boje postavila do popředí zásadní otázku marxisticko-leninské teorie revoluce, otázku rozbití státní mašinerie utlačovatelského státu a její nahrazení novým revolučním státním aparátem, který přinášel cestou demokratizace a zlidovění státní správy podmínky upevnění moci lidu a zároveň pro podlomení moci buržoazie.

Významnou roli v tomto období však hrál i boj KSČ o to, aby vymoženosti, které strana prosadila v průběhu národně osvobozenického boje, v průběhu národní a demokratické revoluce, dostávaly pokud možno rychle obecně závazný charakter, aby se stávaly právními předpisy. Komunisté si byli dobře vědomi toho, že tato skutečnost bude hrát v osvobozeném státě svou důležitou roli. Nešlo zde o to, aby právní normy byly vydávány v úplné, definitivní podobě. Šlo o to, aby byly prosazeny hlavní politické zásady a aby dostaly svou právní, obecně závaznou formu, která by urychleně petrifikovala alespoň zčásti politické dohody, jež byly uzavřeny, a která by dokumentovala, že právní normy nového státu uskutečňují vůli a požadavky lidu. Typickým dokladem toho může být moskevské jednání o dekretech o národní očiště. Komunisté zdůrazňovali politický význam takové právní normy už před jednáním v Moskvě. V září 1943 psal s. Gottwald o tom, že „takový zákon (kterým se dobrovolná spolupráce s Němci odsuzuje a prohlašuje za zradu — M. D.) by měl být skutečně vydán, a to co nejdříve.“²¹⁾ Při moskevských jednáních uvedli představitelé KSČ znovu tento požadavek a po vyhýbavých odpovědích Benešových

¹⁸⁾ E. Beneš, *Paměti*, str. 410.

¹⁹⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XI*, str. 296.

²⁰⁾ Tamtéž, str. 270.

²¹⁾ O některých otázkách našeho domácího odboje, *Československé listy*, 1. 9. 1943

projevili přání, aby vládou a Státní radou byly „přijaty jen hlavní zásady zákona, a podrobné propracování ponecháno pro domov“, trvali však na tom, aby „zákon byl vydán co nejdříve“.22)

Existence obecně závazných norem, přinášejících nový revoluční obsah, byla vedením strany považována za významnou a důležitou skutečnost. Již zde začíná KSČ v praxi provádět v prvním stadiu linii své politiky, prosazující revoluční požadavky pomocí dvou revolučních proudů: revolucí „shora“, využívající státní moci, státního aparátu i právních norem, a revolucí „zdola“, to je využitím tlaku lidových mas a těch forem boje, které strana praktikovala i ve svém boji v období buržoazní republiky.

Komunistická strana netrvala na vytváření specifických, nových právních forem pro uzákonění revolučních vymožeností lidu. Souhlasila s tím, aby bylo využito formy dekretů presidenta republiky, mimořádné právní formy, kterou si vytvořila buržoazie pro uzákonění nutných opatření v období války, aby co nejméně byla narušena kontinuita právního řádu budoucího státu s předmnichovským Československem.

Charakter prozatímnosti dekretů, podtržený nutností jejich ratifikace Národním shromážděním, nebyl požadavkům strany nijak na překážku. Politika KSČ ovšem nezdůrazňovala, tak jak to činila buržoazie, prozatímní charakter opatření, jejich vágnost, spočívající v potřebě dodatečného schválení presidentových dekretů parlamentem. V popředí zájmu KSČ stál obsah dekretů, podtrhující revolučnost myšlenek, které byly pomocí dekretů prosazovány. Komunistická strana si byla jista tím, že dekrety mohou splnit a splní požadavky lidu, bude-li postupováno podle nich.²³⁾ Presidentské dekrety jako právní forma se měly stát východiskem pro rozvíjení národní a demokratické revoluce. Jak ukázala budoucnost, staly se však základem i pro přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.

Logickým pokračováním této politiky Komunistické strany Československa byl i její postup při vypracovávání nejdůležitějšího dokumentu naší národní a demokratické revoluce, Košického vládního programu, a později i při uskutečňování jeho zásad. I zde postupovalo vedení KSČ iniciativně. Komunisté navrhovali londýnské vládě jednání o programu vlády Národní fronty,²⁴⁾ jejíž ustavení a přibližné složení bylo dohodnuto už při moskevských rozhovorech na konci roku 1943.²⁵⁾ Vládní

22) Kl. Gottwald, *Spisy XI*, str. 261.

23) V tomto smyslu mluvil o nich např. s. Gottwald na manifestaci lidu ve Zlíně 10. 6. 1945, viz *Spisy XII*, str. 52.

24) Viz Gottwaldovu depeši presidentu Benešovi do Londýna 2. února 1945, *Spisy XI*, str. 358—359.

25) Zmiňuje se o tom s. Kopecký 1. c., str. 328.

program tu měl plnit dvojí úkol: měl seznámit nejširší lidové masy s politickým programem vlády a ukázat lidu, že vláda Národní fronty chce splnit požadavky lidu a i nadále řešit všechny základní úkoly souhlasně s vůlí lidu. Dalším jeho úkolem bylo pak zavázat tu část buržoazie, která se stala součástí Národní fronty, před očima lidu, k plnění zásad vládního programu.

V tomto směru byl tedy vládní program, jenž byl politickým dokumentem, jakousi anticipací budoucích právních norem, které jej měly uskutečnit a učinit jednotlivá jeho ustanovení obecně závaznými pravidly. Komunistická strana přinášela tak do našeho politického života nový prvek, prvek odpovědnosti vlády před lidem za plnění programu, který si vláda stanovila. Vládní program, z němuž někteří politici představitelé buržoazie přistupovali lehkomyšlně, se stal zkušebním kamenem poměru politických stran k požadavku lidu, k národní a demokratické revoluci. Už 8. dubna 1945 řekl s. Gottwald: „Oni všichni jej (vládní program — pozn. M. D.) podepsali. Mysleli si, že se z toho nestřílí. My jim ale dokážeme, že když jsme je donutili, aby program podepsali, že je také donutíme, aby program prováděli.“²⁶⁾

Také při provádění zásad Košického vládního programu bylo použito jako právní formy z největší části dekretů presidenta republiky. I po osvobození státu zůstaly dekrety presidenta republiky jedinou formou nahrazující zákony až do okamžiku zahájení činnosti Prozatímního národního shromáždění na konci roku 1945. Ve formě dekretů vstoupila v platnost řada revolučních opatření, dokončující rozbití starého buržoazního státního aparátu cestou demokratizace a zlidovění státní správy; dekretem presidenta republiky byly zavedeny národní správy do podniků Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců českého a slovenského národa. O dekrety presidenta republiky se opíralo provádění pozemkové reformy i prosazování národní očisty a řešení národnostního problému v naší vlasti.

Košický vládní program, právní normy, které se o něj opíraly, a změny ve vzájemném poměru třídních sil v Československu po osvobození však dodávaly nový obsah i těm právním normám, které pocházely z období předmnichovské republiky a které nebyly — jak o tom mluvily moskevské dohody — zaměněny zákony a nařízeními přechodného období. Lidově demokratická moc v našem státu byla svým třídním obsahem revoluční demokratickou diktaturou lidu, v jehož čele stála dělnická třída, vedená Komunistickou stranou Československa. Také poměr třídních sil v mezinárodním měřítku otvíral cestu socialistickému vývoji

²⁶⁾ Kl. Gottwald, **Spisy XII**, str. 20.

uvnitř našeho státu. Za této situace se stávaly právní normy — i ty, které byly vypracovány v období diktatury buržoazie — nástrojem demokratické diktatury lidu. Vliv komunistické strany působil tu ve směru důsledného plnění úkolů revoluce. Dělnická třída se pevně chopila podílu na státní moci a využívala jí jako nástroje k upevnění lidové demokracie, k vytvoření nového právního řádu, který by postupně umožňoval přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.

Za této situace obracely se proti svým tvůrcům právní normy, které po dlouhá léta před tím sloužily k utlačování pracujícího lidu. Tak zvané retribuční dekrety presidenta republiky č. 16 a 17/1945 Sb., ústavní dekret č. 137/45 Sb., dekret č. 138/45 Sb. a nařízení Slovenské národní rady č. 33/45 se staly nástrojem národní očisty a opíraly se zčásti o ustanovení známého buržoazního zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., i když jeho aplikace byla nyní zaměřena převážně proti zrádným příslušníkům buržoazie.

Velmi často však se dekrety stávaly jen právním potvrzením skutečností, které byly již fakticky provedeny. V tomto směru nebyl tedy Košícký vládní program chápán naším lidem jen jako návod pro vypracování právních norem, které měly být provedeny v budoucnosti příslušnými legislativními orgány. Protože odpovídal plně potřebám a požadavkům lidu, byl pokládán přímo za návod k jednání, i když toto jednání bylo mnohdy v rozporu — přísně juristicky vzato — s platnými právními normami, to jest s právními předpisy, převzatými z období buržoazní republiky. Vydání dekretů tedy mnohdy jen ex post potvrzovalo opatření, která byla revolučními orgány lidu již provedena. Když byl 19. května 1945 vydán presidentský dekret o národních správách, byla opatření, předvídaná tímto dekretem, fakticky již plně provedena. V továrnách i podnicích byla již zavedena dělnická kontrola, dělníci se fakticky chopili řízení celé řady závodů. Závodní rady jako orgány Revolučního odborového hnutí zahájily v továrnách a podnicích svou činnost hned po osvobození naší vlasti, bez ohledu na to, že příslušný presidentský dekret ještě nebyl vydán.

Dekrety presidenta republiky, právní forma, vytvořená buržoazií k tomu, aby nebyla narušena kontinuita jejího státního zřízení i práva, se stávaly stále zřetelněji nástrojem, který se obracel přímo proti duchu kontinuity. Tento vývoj si dobře uvědomovali i naši buržoazní politikové. Chtěli-li však udržet krok s postupem lidového hnutí, které považovali pouze za revoluční vlnu, již je souzeno opět poklesnout a rozplynout se, museli s vydáním těchto dekretů souhlasit. Věřili však ještě tomu, že se jim revoluční hnutí lidu podaří alespoň zregulovat. Národní a demokratická revoluce v Československu však nezadržitelně přerůstala

v revoluci socialistickou. V červenci roku 1945 vytyčila komunistická strana shodně s přáním lidu požadavek znárodnění bank, pojišťoven a klíčového průmyslu.²⁷⁾ O znárodnění přemýšleli i buržoazní politikové u nás. Byli ovlivňováni jistě znárodnovacími plány, které v tomto období vyhlášovala buržoazie i v jiných kapitalistických státech, např. v Anglii. President Beneš nabízel tehdy, podle svědectví s Gottwalda, že „ještě před ustavením Prozatímního národního shromáždění podepíše několik ... fundamentálních dekretů o zestátnění peněžnictví, těžkého průmyslu a lázní“.²⁸⁾ Jeho buržoazní kolegové v politických stranách však pod jeho vedením přípravy znárodnění všemi způsoby sabotovali. Objevily se návrhy na to, aby znárodnění bylo provedeno po etapách, tedy pokusy obnovit nechvalně známou praxi z období první republiky.

Za této situace nastoupila KSČ opět cestu soustředěného politického tlaku na své protivníky. Opřela se při tom o podporu lidových mas, které zdržovací taktiku buržoazie ostře odmítaly, a podařilo se jí získat i podporu poctivých příslušníků ostatních politických stran. Komunistická strana prosadila politickou linii, kterou charakterizoval s. Gottwald v srpnu 1945: „Musíte otázku znárodnění rozvíjet a vyvolat tlak zdola ... mobilizovat všechen lid, všechny strany, lidovce, sociální demokraty a národní socialisty.“²⁹⁾ Dne 24. října 1945 byly presidentem republiky podepsány dekrety č. 100—103/1945 Sb. a o den později byly slavnostně vyhlášeny. Znárodnění klíčového průmyslu, bank a pojišťoven se stalo skutečností. Zároveň s těmito dekrety byl podepsán i dekret č. 104/45 Sb. o závodních radách, který potvrdil dělnické třídě právo účasti na vedení podniku a právo kontroly podniku, kterou z velké části už vykonává.

Tato opatření znamenala významný krok kupředu. Naše revoluce se dále prohloubila. Do konce roku 1945 prosadila demokratická diktatura lidu pod vedením Komunistické strany Československa nejpodstatnější části Košického vládního programu, rozšířila jeho požadavky prosazením znárodnění klíčového průmyslu a položila tak pevné základy k dalšímu vývoji v našem státě.

V tomto období byly také položeny základy nového právního řádu, který zakotvoval vymoženosti národní a demokratické revoluce prozatím alespoň ve formě dekretů presidenta republiky a který umožňoval, aby demokratická diktatura lidu postupovala dále směrem k socialismu. Na

²⁷⁾ Dne 9. července 1945 řekl s. Gottwald na školení funkcionářů KSČ: „... musíme připravit a provést na poli hospodářském další opatření znárodnovacího charakteru, opatření, která půjdou dál, než jde pouhý systém národních správ.“ *Spisy XII*, str. 86.

²⁸⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, str. 21.

²⁹⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, str. 121, 122.

konci této etapy mohla KSČ s uspokojením konstatovat: „Když jsme uvažovali, jak postupovat dál, když jsme se rozhodli, že ještě před svoláním národního shromáždění musíme ve vládě cestou dekretů prosadit hlavní náš požadavek znárodnění a zestátnění různých hospodářských pozic, tu dnes, když se na to díváme zpět, můžeme konstatovat, že to bylo rozhodnutí velmi správné, že jsme ještě před svoláním Prozatímního národního shromáždění všechny základní otázky Košického vládního programu včetně zestátnění řešili.³⁰⁾

Na konci roku 1945 zahájilo svou práci Prozatímní národní shromáždění, první zastupitelský orgán nového státu. Boj komunistů v tomto orgánu, který byl složen paritně ze zástupců všech stran Národní fronty, směřoval v první řadě k prosazení ratihabice dekretů presidenta republiky a tím i k jejich definitivnímu uznání za obecně závazné právní normy. Nebyl to boj jednoduchý. Ukázalo se okamžitě, že forma dekretů vyhovovala některým představitelům naší buržoazie také proto, že měla prozatímní charakter. Objevila se tu snaha prodloužit charakter prozatímnosti těchto revolučních opatření tím, že definitivní schválení dekretů mělo být odsunuto. Návrh zákona o schválení dekretů presidenta republiky byl mnohokrát projednáván v předsednictvu vlády a opět stahován pro námitky politických představitelů naší buržoazie. Soudruh Gottwald komentoval tyto pokusy slovy: „Je jasné, o co našim partnerům zprava jde, aby vyvolali a udržovali mezi lidem nejistotu, aby si nechávali otevřená dvířka pro zvrácení těchto dekretů.“³¹⁾ Tyto snahy však vyzněly naprázdno. Přes veškerou snahu reakce byly úst. zákonem č. 57/1946 Sb. dekrety presidenta republiky schváleny a prohlášeny za zákon.

Činnost Prozatímního národního shromáždění ukázala, jak silné pozice si získala komunistická strana a jak dalece je náš lid ochoten podporovat její politiku. Právní normy, které byly Prozatímním národním shromážděním přijaty, byly ve svém jádru výrazem politické linie, kterou prosazovala komunistická strana. Stejně tomu tak bylo i po volbách v květnu roku 1946, které přinesly vysoké vítězství komunistů a které dále posílily pozice strany v novém zastupitelském orgánu, v Ústavodárném národním shromáždění. Vítězství ve volbách však nijak neznamenal, že politický boj strany byl oslaben. Komunistická strana vedla jak na půdě parlamentu, tak v národních výborech, ve městech i na venkově, na závodech i v úřadech svůj boj o přeměnu revoluční demokratické diktatury lidu v diktaturu proletariátu. Politický boj v tomto období měl vesměs charakter boje o pro-

³⁰⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, str. 210.

³¹⁾ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, str. 218.

sazení právních norem, které by usnadňovaly rozvoj revoluce, přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou. Komunistická strana rozvíjela svou politickou činnost ve dvojím směru. Na jedné straně vedla boj o prosazení cílů a požadavků Košického vládního programu a později Budovatelského vládního programu v národním shromáždění. Využívala k tomu svých mocenských pozic ve státním aparátu; organizovala však i lidové masy, které jí svým tlakem pomáhaly prosadit revoluční požadavky. Revoluční tlak shora i zdola pomohl prosadit revizi pozemkové reformy, i když v okleštěné podobě, zajistil uzákonění milionářské dávky, zákona proti černému obchodu, zákona o trestní ochraně národních podniků i zákona o stíhání trestných činů proti státu a dalších norem, které v podstatě oslabovaly pozice buržoazie a stavěly její příslušníky, narušující předpisy lidově demokratického státu, mimo zákon.

Na druhé straně však ukázalo toto období zřetelně, že politický boj není skončen pouhým prosazením právní normy a jejím přijetím v národním shromáždění. Buržoazie našla hlavní formu svého boje proti lidově demokratickému zřízení v sabotáži. V hospodářské sabotáži národních podniků, v rozkládání distribuce a v byrokratické sabotáži, spočívající v neprovádění nebo zpomalování přijatých opatření, a konečně ve falešném, formalistickém výkladu právních norem a ve zkreslování smyslu přijatých právních ustanovení. Boj komunistické strany směřoval zde k prosazení lidově demokratické zákonnosti. K tomu, aby právní normy, přijaté nejvyššími orgány našeho státu, byly také skutečně prováděny, aby jejich výklad odpovídal úmyslu zákonodárného orgánu, zastupujícího lidové síly našeho státu. Jenom takové právní normy a takový výklad právních norem mohl pomoci při prosazení hlavní linie strany a při narůstání socialistických rysů naší nové společnosti. I k prosazení těchto požadavků mobilizovala komunistická strana lidové síly zdola a využívala státních orgánů, které podléhaly přímo jejímu vlivu. Provádění pozemkové reformy bylo sledováno jak orgány ministerstva zemědělství, vedeného komunisty, tak i rolnickými komisemi, složenými většinou z bezzemků, malých a středních rolníků, jejichž činnost podstatným způsobem zasáhla i do práce parlamentu v období, kdy tam byla projednávána osnova zákona o pozemkové reformě. Prosazení znárodnovacích dekretů, sabotované drtinovskou justicí, bylo zajišťováno zdola stávkami a protestními akcemi dělníků v závodech, které se formalistické rozsudky soudů snažily vyjmout z dosahu znárodnovacích dekretů. Národní očista, která se v rukou soudů stávala mnohde fraškou, byla alespoň zčásti zajišťována prací národních výborů. Politický boj komunistické strany v tomto období plnil však zároveň i další úkol. V jeho průběhu poznával lid zřetelně, kdo hájí jeho zájmy a

kdo stojí na pozicích nepřátelských jeho potřebám. Soustavné odhalování politické praxe naší buržoazie a cílů její politiky pomáhalo komunistům při diferenciaci zdravých lidových sil a jejich oddělování od třídních nepřátel lidu. Právě v tomto období existence našeho lidově demokratického státu, v boji o nový charakter jeho právního řádu určovala Komunistická strana Československa politickou linii, směřující k prospěchu lidu. Získávala si přitom nejen bohaté bojové zkušenosti, ale i sympatie a přízeň nejširších vrstev pracujícího lidu, které se staly základem úspěchů strany i v jejích dalších bojích. O sympatie lidu, o plnou podporu, kterou dával politice strany, o sympatie a podporu, která byla vybojována v zápase o prosazení základů nového lidově demokratického právního řádu, se mohla Komunistická strana Československa plně opřít při svém boji proti reakčnímu puči buržoazie v únoru 1948 a potom při vítězné cestě k socialismu.

MILOSLAV DOLEŽAL
PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Ve svém diskusním příspěvku navazuji na myšlenku, obsaženou v obou hlavních referátech o vedoucí úloze Komunistické strany Československa a povšimnu si, jak je vyjádřena v naší ústavě.

Pro politické zřízení všech socialistických zemí je charakteristické vedoucí postavení komunistických a dělnických stran ve společnosti a státu. V socialistických státech je celá právní a faktická ústava, jak ukázal Lenin, vybudována na tom, že strana jako předvoj proletariátu a vládnoucí strana řídí veškerou politiku tak, aby komunistické prvky spojené s proletariátem mohly tento proletariát prodchnout svým duchem a podřídít si jej a proniknout tak do všech vrstev pracujícího lidu. Jedině to umožňuje za existence diktatury proletariátu překonávat vše staré, co zbylo po buržoazní společnosti, a zajistit budování nové, komunistické společnosti, která může být jen dílem uvědomělé činnosti pracujících mas samých.¹⁾

I naše československé zkušenosti znovu prokázaly historickou nutnost v epoše přechodu od kapitalismu ke komunismu stále upevňovat a prohlubovat vedoucí úlohu předvoje dělnické třídy — komunistické strany. Je tomu tak zejména proto, že Komunistická strana Československa představuje uvnitř pracujícího lidu tu společenskou sílu, která je jedině s to svou politikou Národní fronty sjednotit všechny pracující

¹⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, svazek 31, SNPL, str. 367.

lid kolem programu budování socialismu a komunismu, vypracovaného na vědeckém podkladě marxismu-leninismu, a která je jediné s to stále pozvedávat uvědomění mas a vést tak pracující lid ve shodě s jeho zájmy k uskutečňování tohoto programu.

Vůdčí postavení KSČ v naší společnosti a státu není jakýmsi automatickým důsledkem správně poznaného principu a tím méně výrazem pouhé proklamace. Vůdčí postavení strany se rodilo a vždy znovu se utvrzuje z nejvlastnějších zkušeností dělnické třídy a ostatních pracujících. Pracující lid si ve svém dlouhém a těžkém boji za národní a sociální osvobození, ve svých zápasech o nastolení a upevnění lidové moci i ve svém úsilí za výstavbu socialismu — ve svých vítězstvích i porážkách — vždy znovu ověřoval, že Komunistická strana Československa svou politikou správně vyjadřuje a hájí zájmy lidu a že strana je s to správný program nejen vyhlásit, ale též jej prosadit a uvést v život. Komunistická strana se tak pracujícímu lidu vždy znovu projevuje jako přední oddíl a spolehlivý nástroj boje a vlády lidu, jako nástroj, prostřednictvím kterého dělnická třída uskutečňuje svou diktaturu, jak to ve svém úvodním referátě zdůraznil soudruh akademik Procházka.

V souladu s tím, co bylo obecně řečeno o významu a nutnosti vedoucí úlohy komunistické strany v epoše diktatury proletariátu, ústava svým již zcela komunistickým obsahem a duchem vyzdvihuje základní význam vedoucího postavení Komunistické strany Československa v našem životě.

Ústava v článku čtvrtém přímo označuje za vedoucí sílu ve společnosti i ve státě předvoj dělnické třídy — Komunistickou stranu Československa — a charakterizuje stranu, ve shodě s jejími stanovami, jako dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. Tím ústava vyjadřuje základní myšlenku, kterou jsme již zdůraznili, že budování socialismu a komunismu si nezbytně vyžaduje takovou společenskou sílu, která je s to vést a řídit uvědomělou a plánovitou činnost pracujících ve všech oblastech společenského a státního života. Takovou společenskou silou, těsně spjatou s veškerým lidem, je zákonitě komunistická strana, která celou svou činností vnáší do činorodého a tvůrčího úsilí miliónů pracujících vědecký světový názor, teorii marxismu-leninismu, a tak stále prohlubuje uvědomění mas, až stupeň tohoto uvědomění v dalším — již komunistickém — vývoji se povznese na úroveň předvoje. Po celé toto období vzrůstá též význam vedoucí úlohy komunistické strany, na kterou život vyspělé socialistické společnosti a jeho rozvoj klade stále náročnější požadavky.

Ústava i v řadě dalších ustanovení výslovně zdůrazňuje význam ve-

doucí úlohy Komunistické strany Československa. Činí tak v souvislosti s charakteristikou Národní fronty, i v těch ustanoveních, ve kterých je podtrženo, že veškerá státní politika je zaměřena ke komunistickým cílům, i v těch člancích, ve kterých se stanoví, že vědecké a plánované řízení společnosti se uskutečňuje na podkladě vědeckého světového názoru a že v Československu je veškerá kulturní politika vedena v duchu marxismu-leninismu.²⁾

Souhrn uvedených ústavních předpisů vyzdvihuje, že v Československé socialistické republice je komunistická strana, jako jediná a jednotná politická organizace dělnické třídy, jako předvoj této třídy a nástroj jeho vlády, jádrem moci — vládoucí stranou. Činnost strany jakožto vedoucí síly ve společnosti a státu prolíná činností všech ostatních orgánů a organizací lidové moci, státních i nestátních. Strana uskutečňuje svou vedoucí úlohu zejména tím, že vypracovává politickou linii socialistické výstavby ve všech oblastech státního a společenského života — v oblasti hospodářské, na úseku kultury a výchovy, v oblasti národnostní politiky, v oblasti správy, při ochraně vnější a vnitřní bezpečnosti republiky, ve sféře zahraniční politiky atp. Současně strana organizuje a řídí praktické uskutečňování politické linie jednak přímo svou bezprostřední prací mezi pracujícím lidem, jednak tím, že usměrňuje a sjednocuje činnost a úsilí státních orgánů a společenských organizací, všech složek Národní fronty, k uskutečňování společného cíle.

Vedoucí úloha strany směřuje především i k tomu, aby všechny státní a hospodářské orgány, všechny společenské organizace na všech stupních řízení usilovaly po vzoru strany a v duchu ústavy o soustavnou a přímou účast pracujících na správě státních a veřejných záležitostí.

Při uskutečňování své vedoucí úlohy strana stále dbá leninských pokynů, které od ní žádají, aby svá usnesení uskutečňovala prostřednictvím orgánů lidové moci, v rámci socialistické ústavy, aby činnost těchto orgánů řídila, ale je nenahrazovala.³⁾

V souladu s ústavou i naše ostatní zákonodárství, zejména i řada státněprávních předpisů, vyjadřuje vedoucí úlohu KSČ. (Viz např. § 23 odst. 1 zákona o volbách do národních výborů a obdobně i ostatní volební zákony, § 3 odst. 1 zákona o národních výborech, § 1 zákona o jednacím a pracovním řádu Slovenské národní rady atp.)

Zmíněné právní předpisy tak opětovně vyjadřují obecnou zásadu o vedoucím postavení komunistické strany, jak se v celém našem státním a veřejném životě z vůle pracujícího lidu prosazuje. Zvláštní význam mají tyto právní předpisy zejména v tom smyslu, že ve shodě s ústavou

²⁾ Viz zejména Prohlášení, část I a III, čl. 6, 14, 16, odst. 1, čl. 18, odst. 2 atd.

³⁾ KSSS v rezolucích a usneseních, díl I, SNPL, Praha 1954, str. 386.

zdůrazňují vedoucí úlohu strany vůči státním orgánům. Smysl těchto předpisů spočívá tedy v tom, že všechny státní orgány, od nejvyšších až k místním, jsou nástroji dělnické třídy k vybudování socialismu a komunismu, k řízení, k organizování a k ochraně socialistické výstavby a že tyto orgány jsou povinny provádět takovou politiku, která odpovídá zájmům pracujících. Z povahy strany jako vůdčího oddílu a nástroje moci dělnické třídy, která veškerou svou činnost provádí mezi masami, vyplývá, že usnesení strany, jež vyjadřují správné pochopení potřeby a zájmů mas, jsou směrodatná pro činnost všech orgánů státu včetně nejvyšších. V našem státním životě uplatňujeme leninskou zásadu, že usnesení vládnoucí komunistické strany, která učiní její řídicí orgány, jsou v politickém smyslu závazná pro celý stát, pro všechny jeho orgány a strana též pracujícím masám plně odpovídá za základní směr politiky státu a jeho orgánů.

Vedoucí postavení Komunistické strany Československa a demokratické formy a metody, jimiž se její vedení uskutečňuje, jsou zárukou socialistického obsahu práce státního aparátu i toho, aby se tento aparát řídil ve své práci zájmy pracujících a neodcizil se masám. Vedoucí postavení strany vůči státnímu aparátu vytváří tak nezbytné podmínky pro úzké sepejetí státních orgánů s lidovými masami, pro to, aby státní orgány včas reagovaly na požadavky a kritiku mas, aby korigovaly chyby, nedostatky i byrokratické nešvary, které se v činnosti státního aparátu objevují.

Prosazovat vedoucí úlohu strany v činnosti státních orgánů, a to v té obsahové šířce a hloubce, jak to vyjadřuje a požaduje ústava, nemá nic společného s formálním zdůrazněním tohoto požadavku, ale je to náročným politickým úkolem v každodenní praxi státní výstavby.

BEDŘICH RATTINGER
PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Chtěl bych ve svém diskusním příspěvku navázat na některé myšlenky, které byly obsaženy v referátu s. Levita a které se dotýkají okruhu otázek, jež nazýváme tzv. státní a společenskou výstavbou.

Jak můžeme všichni pozorovat v rozsáhlé a všestranné činnosti strany, zejména jejího vedení, ústředního výboru, zaujímají v poslední době významné místo otázky organizace a řízení národního hospodářství, zdokonalování struktury, forem a metod práce státních a hospodářských orgánů. Soudruh Novotný ve slavnostním projevu k 40. výročí strany proto také právem mohl prohlásit, že právě poslední období

představuje nejplodnější a nejbohatší léta z celé historie naší strany, v nichž jsme vítězně uskutečnili základní úkoly přechodného období od kapitalismu k socialismu. Zdůraznil zároveň četné aktuální úkoly, které bude třeba řešit v současném období budování vyspělé socialistické společnosti, společnosti, jíž musí odpovídat i státně politická organizace. Je to zejména neustálý růst a prohlubování pravomoci národních výborů, posilování úlohy zastupitelských sborů, posilování významu národních výborů jako součást procesu prohlubování socialistické demokracie, rozvíjení funkce ústředních orgánů a prohlubování jejich vzájemného vztahu s nižšími orgány správy, v nichž se bude stále více a šířeji uplatňovat účast lidu, růst významu jednotného plánu, zdokonalování a prohlubování plánovací praxe, zjednodušování řízení, zvyšování odpovědnosti v práci a rozhodování, prohlubování demokratického centralismu v řízení národního hospodářství atd.

Již tento pouhý výčet některých naléhavých problémů organizace, forem a metod práce státních a hospodářských orgánů, nutnost zdokonalování veškeré řídicí činnosti a odstraňování nedostatků, vyskytujících se na různých stupních řízení, které se projevují zejména v nedostatku politického přístupu k řešení hospodářských úkolů, z čehož pak vzniká jejich byrokratické a administrativní zajišťování a provádění, nesporně vyžaduje mnohem větší pozornosti pracovníků v oblasti státu a práva.

Ve vědě o státu a právu jsme zatím ještě dostatečně nepromysleli a nedomysleli všechny důsledky závažných přeměn, které vyplývají především z vítězství socialismu v naší zemi, důsledky takových opatření, jako byla územní přestavba státu, rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů, přijetí nové ústavy, zejména jejího ustanovení o vědeckém řízení společnosti — jak se o tom zmínil s. akademik Procházka. Právě tak jde o četné závažné teoretické závěry, vyjádřené ve stranických dokumentech z poslední doby, např. v referátu a usnesení prosincového pléna ústředního výboru o dalším upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví (z r. 1960).

Stačí připomenout některé myšlenky z referátu s. Hendrycha na prosincovém zasedání ÚV KSČ o vnitřním přetváření našeho práva, které přes jeho významnou úlohu v organizaci společenského života nechápeme jako lék na řešení všech problémů, neboť nemůže nahradit rozsáhlou a mnohotvárnou politickou organizátorskou a výchovnou činnost státních orgánů a společenských organizací. Je třeba zdůraznit, že ruku v ruce s vývojem od socialistického státu ke komunistické samosprávě půjde i vývoj od práva ke společenskému regulování vztahů mezi lidmi s tím, jak bude ve společnosti přibývat společenských vztahů, které nebudou vyžadovat úpravy právem a budou regulovány spo-

lečenským působením samých pracujících a jejich organizací. Jde dále zejména o závažnou tezi, že nelze ve státních orgánech a společenských organizacích spatřovat dva protilehlé póly naší demokracie, neboť v socialistické demokracii nejsou jen nestátní společenské organizace, ale také státní orgány, které — aniž pozbývají postavení a pravomoci státních orgánů, stávají se čím dál tím více organizacemi pracujících.

Z toho je naprosto zřejmé, že se postupně mění povaha různých vztahů ve společnosti, upravovaných právem, mění se i povaha činnosti státních orgánů i orgánů společenských organizací a charakter vzájemných vztahů mezi lidmi. Mělo by však být i neméně zřejmé to, že v důsledku těchto změn bude třeba důkladně přezkoumat i strukturu jednotlivých právních disciplín, okruh společenských vztahů v nich upravovaných, popř. stanovit i nový okruh nejzávažnějších vztahů, které by měly v příslušných disciplínách tvořit těžiště.

Zatím nemůžeme být plně spokojeni s dosavadními výsledky práce, k nimž jsme dospěli například v úsilí o obsahovou přestavbu právníckého studia a jednotlivých oborů. Týká se to mj. i problematiky tzv. státní a společenské výstavby, kolem níž je mnoho sporných otázek, nejasností a v důsledku toho i přešlapování namísto.

Vcelku se sice uznává — a s. Levít o tom mluvil v závěru a tyto myšlenky jsou obsaženy i v tezích jeho referátu, že socialistické organizační ideje a zásady, organizační vztahy a formy a kádrová skladba a metody činnosti i působení orgánů socialistického státu, především těch, které přímo organizují masy, a jejich vztahy ke straně a nestátním dobrovolným organizacím, jsou předmětem soustavného a uceleného vědeckého zkoumání. Přitom se rovněž uznává, že tento předmět zkoumání se plně nekryje s předmětem věd a státu a práva, zvláště jak je doposud chápán, neboť je širší, přesahuje jej.

Současně se však uvádí, že organizační vztahy a postupy v oblasti státu nelze zkoumat izolovaně od právních vztahů a forem, zejména vzhledem k těsné souvislosti těchto vztahů.

Tento závěr je zatím do určité míry oprávněný, avšak podle mého názoru dostatečně nerespektuje tendence vývoje. Jak bylo uvedeno, povede tento vývoj k tomu, že postupně bude přibývat vztahů, jež nebudou vyžadovat právního regulování. To je do značné míry příčinou neochoty uznat určitou svébytnost a samostatnost speciálního zkoumání organizačních vztahů, forem a metod činnosti státních orgánů a společenských organizací, jejich vzájemného poměru, funkcí a úkolů v uskutečňování státní činnosti a řízení hospodářské a kulturní výstavby.

Kromě toho na naše úsilí vymezit okruh otázek, vztahů, které by

měly být předmětem tohoto soustavného a uceleného vědeckého zkoumání tzv. státní a společenské výstavby; záporně působí Askerovova koncepce předmětu sovětské výstavby.

K tomu pak přistupuje i nedostatek našich vlastních zkušeností ze soustavného zkoumání a zpracovávání okruhu této problematiky.

Je třeba říci, že pokud jde o Askerovovo pojetí sovětské výstavby v jeho Nástinu sovětské výstavby, bylo vývojem značně překonáno a zdaleka nemůže vyhovovat současným potřebám a požadavkům praxe státní, hospodářské a kulturní výstavby. Už v minulosti bylo toto pojetí značně úzké. Přestože Askerov považoval za předmět sovětské výstavby zásady a styl činnosti, předpisy, upravující formy organizace a metody práce sovětských orgánů státní moci a státní správy a masových iniciativních organizací pracujících, které se k nim přimykají, v podstatě se těmito masovými organizacemi ve svém Nástinu vůbec nezabýval.

Stejně úzké je i pojetí některých sovětských autorů, podle kterého má sovětská výstavba zkoumat pouze formy organizačně masové činnosti sovětů. Některé nové myšlenky a podněty ke koncepci sovětské výstavby přináší článek tří sovětských autorů O sovětské výstavbě jako vědecké disciplíně, uveřejněný v časopise Sovety deputatov trudjachčichsja č. 2/1961 jako podnět k diskusi. Autoři se zde pokoušejí vystihnout specifičnosti sovětské výstavby, odlišnosti sovětské výstavby a zkoumání různých vztahů v ní od státního a správního práva a zdůrazňují vlastní přístup, vlastní hledisko při zkoumání problémů organizace a činnosti sovětů a masových organizací pracujících.

Nakonec však dospívají tito autoři k dosti vykonstruovanému akademickému závěru: Jsou sice pro vydělení sovětské výstavby jako samostatného odvětví státovědy, avšak současně se domnívají, že není důvodu ji považovat za samostatnou vědu. Prohlašují ji za vědeckou disciplínu, která představuje určitý oddíl, část věd státního práva a správního práva.

Přes tento podle mého názoru polovičatý a nedůsledný závěr obsahují však jejich úvahy jednu důležitou myšlenku, která by se měla stát východiskem našeho zkoumání a úsilí o vymezení předmětu státní a společenské výstavby jako samostatného předmětu zkoumání, který se plně nekryje s předmětem věd o státu a právu. Závažná je myšlenka, že postupné omezování právního regulování činnosti státních orgánů, stále větší předávání jejich funkcí společenským organizacím, další rozvoj rozličných forem společenské samosprávy může vést k vydělení sovětské výstavby jako samostatné vědy. Přitom specifickým předmětem zkoumání této vědy bude zkoumání organizačních forem společnosti, neutvrzené právem.

Již dnešní praxe se vyznačuje tím, že mnohé formy a metody práce státních orgánů a společenských organizací vůbec nejsou upravovány právními normami. Někdy jsou právními předpisy upravovány jen velmi všeobecně a rámcově a vlastní organizace práce, formy a metody činnosti jsou v největší míře věcí iniciativy, aktivity a vynalézavosti příslušných orgánů a společenských organizací, funkcionářů a pracujících. Při tom, a to je třeba zvláště zdůraznit, zásadní význam pro tuto organizační výstavbu, formy a metody činnosti, styl práce mají stranické směrnice a pokyny. Z těchto důvodů není třeba konstituování státní a společenské výstavby odkládat do nějaké vzdálené budoucnosti.

Pokud jde o vymezení předmětu státní a společenské výstavby, to je stanovení okruhu problémů a vztahů, které by bylo třeba ve státní a společenské výstavbě zkoumat a zpracovávat, je možno uvést některé podněty a myšlenky M. I. Kalinina, který — jak známo — věnoval právě podobným otázkám týkajícím se úkolů sovětské výstavby mimořádnou pozornost. Tak např. v úvodním článku, v němž už v roce 1926 odůvodňoval rozhodnutí Ústředního výkonného výboru SSSR vydávat zvláštní měsíčník *Sovetskoe stroitel'stvo*, zdůrazňoval, že sovětská výstavba zahrnuje vše, co se dělá v Sovětském svazu od prvních dnů revoluce — od Rudé armády až po výbory Společnosti vzájemné pomoci. To všechno považoval za sovětskou výstavbu v širokém smyslu. Avšak poukazoval na to, že v užším smyslu je třeba sovětskou výstavbou chápat nikoliv činnost a úspěchy jednotlivých státních, odborových, stranických a společenských organizací vůbec, nýbrž studium, zkoumání organizační struktury, forem a metod práce jak sovětského aparátu shora dolů, tak i aparátu společenských organizací, úzce se přimykajících ke státním orgánům.

V projevu o výchově kádrů v oboru sovětské výstavby poukazoval současně na to, že okruh problémů sovětské výstavby musí zahrnout nejen čistě administrativní činnost sovětů, nýbrž celého sovětského aparátu ve všech oblastech hospodářské, kulturní a sociální výstavby. Naopak chybné by bylo se domnívat, že sovětskou výstavbu lze vtěsnat do rámce administrativní výstavby.

A jako by už tehdy předem M. I. Kalinin tušil námitky či obavy některých teoretiků týkající se toho, že nelze problematiku státní a hospodářské výstavby odtrhávat od sebe, že formy a metody práce, organizační otázky nelze odtrhávat od právní úpravy, např. úkolů, pravomoci aj. státních orgánů, poukazoval na to, že ovšem je obtížné oddělit organizační otázky od politických, ekonomických a jiných, neboť organizační otázky často v sobě zahrnují značnou část politiky a naopak — politické otázky jsou ve značné míře i organizačními. Nicméně uzavíral, že bez ohledu na uvedenou těsnou spojitost je rozpracovávání or-

ganizačních forem sovětů, metod a forem jejich práce, cest jejich dalšího rozvoje zvláštní a přitom obrovský úkol.

Tyto myšlenky a podněty M. I. Kalinina mimo jiné ukazují, že i dosavadní pojmání sovětské výstavby bylo mnohem užší a značně schematické. A v souladu s nimi měli bychom se pokusit o vymezení úkolů státní a společenské výstavby a jejího předmětu vzhledem k našim praktickým potřebám.

Zdá se, že jako základní úkol státní a společenské výstavby bychom mohli stanovit zkoumání, studium a analýzu organizační struktury, praktických, skutečných forem a metod práce státních orgánů, především národních výborů, společenských organizací a nestátních institucí v uskutečňování úkolů státní moci, v řízení hospodářské, kulturní a sociální výstavby.

Východiskem tohoto zkoumání a především pak zobecňování praxe by byly zčásti příslušné právní normy, zejména však příslušné směrnice, usnesení a pokyny strany, ústředního výboru, popř. směrnice a pokyny společenských organizací, jež nemají povahu právních norem, které však obsahují důležité vůdčí pokyny pro organizaci, formy a metody práce jak státních orgánů, tak společenských organizací. Tak by bylo také možno plasticky ukázat a vystihnout uskutečňování vedoucí úlohy strany v řízení činnosti státních orgánů a společenských organizací.

Takto vymezené úkoly státní a společenské výstavby v podstatě také určují její specifický předmět zkoumání a vymezení tohoto předmětu od předmětu státního a správního práva, popř. řízení národního hospodářství. Vzájemné vymezení předmětů uvedených vědních disciplín by bylo ovšem třeba přesněji rozpracovat, stejně tak jako určit přesné místo státní a společenské výstavby v systému věd o státu a právu i v učebním procesu.

Přitom je zřejmé, že státní a společenská výstavba v takovémto nebo podobném pojetí by mohla mít významnou úlohu jak z hlediska pedagogického a politicko výchovného, tak i z hlediska vědeckého bádání. Jedním z praktických aktuálních úkolů státní a společenské výstavby by bylo zejména seznámit posluchače s velmi praktickými a konkrétními otázkami výstavby a organizační struktury státního aparátu. Dále se základními leninskými principy organizace a činnosti státních orgánů, formami a metodami jejich práce; s organizačními principy, formami a metodami práce společenských organizací při uskutečňování úkolů státní moci, hospodářské a kulturní výstavby v jednotlivých etapách vývoje vzhledem k praktickým konkrétním potřebám a úkolům řízení. Zdaleka by však nemohlo jít o pouhý popis organizační struktury, fo-

rem a metod práce, nýbrž o důkladnou analýzu na základě hlubokých znalostí praktických zkušeností a skutečné praktické činnosti příslušných orgánů.

Současně s tím by neméně závažným a důležitým úkolem státní a společenské výstavby bylo v souladu s potřebami stranických a státních orgánů i společenských organizací průběžně analyzovat organizační strukturu, vzájemné vztahy mezi jednotlivými státními orgány, mezi nimi a společenskými organizacemi. Bylo by třeba studovat formy a metody práce, zobecňovat zkušenosti, odhalovat nedostatky jak organizačního rázu, tak i v pracovních metodách, shromažďovat fakta a na základě takových rozborů a zobecnění dávat odůvodněná doporučení k nové úpravě, k zdokonalování organizačních forem a metod práce.

Že by šlo o otázky a úkoly velmi aktuální a závažné, jejichž řešením bychom mohli podstatně pomoci straně při prosazování a uskutečňování jednotlivých státně politických opatření z poslední doby, potvrzují v poslední době četné výtky na adresu státních a hospodářských orgánů i národních výborů v projevech s. Novotného. Tak je možno připomenout, jak důrazně upozorňoval na některé otázky řízení a organizátorské práce v souvislosti s tím, že zavedení nové územní organizace státu, překonávání starých forem a metod práce postupuje velmi pomalu; že v součinnosti mezi závody, podniky, sdruženími a ministerstvy jsou závady, neboť řízení je málo pružné, zdlouhavé a přebujelé. Je třeba překonávat nedostatky v řízení národních výborů, v práci komisí, v činnosti tajemníků MNV a v jejich řízení. Vyskytují se i nedostatky v organizaci odborů okresních národních výborů, neboť jsou rozškaltkovány na řadu úseků. Jejich vnitřní organizace neodpovídá úkolům jednotného řízení výroby, nýbrž je často mechanickou obměnou organizace nadřízeného orgánu atd.

Jen tento pouhý výčet některých praktických problémů, které by bylo třeba zkoumat, řešit a řešením napomáhat úsilí strany o prosazení skutečně nových, pokrokových organizačních forem a pracovních metod, ukazuje, že jde o problematiku, která zdaleka přesahuje předmět vědy o státu a právu, ať teorie státu a práva, nebo státního či správního práva.

Základním teoretickým východiskem státní a společenské výstavby by musely být leninské myšlenky a požadavky týkající se studia a rozpracování otázek vědecké organizace práce vůbec a organizace správy a řízení zvláště, zásady leninského stylu práce státního aparátu, umění spojovat administrativu, spravování s politikou a vůbec umění spravovat, otázky kultury správy, techniky správy a jejího zdokonalování a rozvíjení.

Tuto problematiku by bylo možno zpracovat spolu s takovými otázkami, jako jsou základní leninské principy stylu práce (např. plánovitost, prověrka plnění, formy kontroly, výchova, výběr a rozmísťování kádrů aj.) v úvodu, v jakési obecné části státní a společenské výstavby. Zde by bylo rovněž vymezeno místo, úloha a postavení státních orgánů v uskutečňování státní moci, hospodářské a kulturní výstavby, jakož i místo, úloha a postavení společenských organizací a jejich vztahy ke státním orgánům.

Bylo by žádoucí postupně také zpracovat hlavní etapy vývoje státní a společenské výstavby, historický vývoj organizační struktury, forem a metod práce státních orgánů a společenských organizací aj. Těžiště by ovšem bylo ve zpracování problematiky organizační struktury, forem a metod práce státních orgánů a společenských organizací v uskutečňování úkolů státní moci, v řízení hospodářské, kulturní a sociální výstavby v současnosti se zřetelem na perspektivy dalšího vývoje.

Hlavní pozornost by se měla pochopitelně věnovat národním výborům jako hlavnímu článku v rozvíjení socialistické demokracie. Přitom zvláštní pozornosti si zasluhuje zpracování otázek organizační výstavby, forem a praktických metod práce jednotlivých orgánů, zejména komisí, odborů, dále práce tajemníků MNV a zejména pak aktivu národních výborů, občanských výborů, výborů žen a jiných občanských aktivů a komisí poradních a pracovních, kontrolních sborů atd., tj. tzv. orgánů společenské iniciativy a aktivity pracujících.

Právě zpracování, zkoumání a zobecňování těchto otázek spjatých s organizováním a činností těchto orgánů společenské iniciativy mas, ale do značné míry i komisí národních výborů, tajemníků MNV, značně překračuje hranice státního a správního práva. Současně by však bylo třeba takového zpracování, zkoumání a zobecňování plně opřít i o příslušné stranické dokumenty, např. o usnesení, stanovící zásady kádrového posílení místních národních výborů, JZD, státních statků atd. Tak by bylo také možno plně a všestranně vyložit zásady prohloubení stranického řízení národních výborů a tak prakticky a konkrétně ukázat uskutečňování vedoucí úlohy strany v práci národních výborů.

To jsou pouze některé náměty, které by bylo třeba důkladněji promyslet a zpracovat. V každém případě, vycházíme-li jak z praktických potřeb státní a hospodářské výstavby, z praktických opatření strany a z jejího úsilí zdokonalovat organizační strukturu státních a hospodářských orgánů, zdokonalovat formy a metody práce, bylo by třeba věnovat zpracování problematiky státní a společenské výstavby mnohem větší pozornost, než jakou jsme jí věnovali dosud. Je známo, že zejména v poslední době v souvislosti s prováděním takových závaž-

ných přeměn, jako je např. již zmíněná územní přestavba státu, soustava opatření ke zvýšení pravomoci národních výborů, strana a mnoho pracovníků pod vedením ÚV KSČ shromáždili obrovský a velmi významný materiál. Bylo by proto nyní jenom zapotřebí systematicky tento materiál zpracovat, zpracovat také konkrétní praktické zkušenosti, a tím ještě vydatněji napomáhat úsilí strany ve směru dalšího prohloubení a rozvíjení socialistické demokracie, vytváření předpokladů pro přechod ke komunistické společenské správě.

OLDŘICH PRŮŠA

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

V referátu s. Levita oblast společenské a státní výstavby a oblast řízení národního hospodářství více méně splývají. K polemice dále zavdávají podnět vývoody s. Levita o „ekonomizaci“ a „technizaci“ právních problémů, které se mají řešit, i jeho teze o tom, že se na problematiku řízení národního hospodářství má soustředit veškerá právní věda.

K této problematice referátu lze připojit několik poznámek zvláště v souvislosti s otázkami rozvoje socialistické demokracie. Přitom je možno navázat na jednu z úvodních tezí referátu, kde s. Levit vychází z formulace státu, jak ji podal s. akademik Procházka na známé konferenci o marxisticko-leninském pojetí státu, pořádané ČSAV. Podle této definice je socialistický stát politickou organizací většiny společnosti, organizací sdružující a sjednocující masy pracujících. Nelze tu opakovat některé problémy, které se na oné konferenci řešily. Je jen třeba poznamenat, že stát organizuje vždy celou společnost, a nikdy jen část společnosti, jinak by nemohl plnit svoje funkce. Stát zahrnuje jako svůj vnitřní rozpor diktaturu jako soubor politických vztahů nadvlády a potlačování mezi antagonistickými třídami nebo vztahy vedení a spolupráce mezi spojeneckými třídami. Soudruh Levit mluví o neantagonistickém charakteru určitých vztahů v socialistické společnosti. K tomu je však nutno poznamenat, že jsou to vztahy rozporné, i když ne antagonistické. Je zde např. podstatný rozdíl mezi městem a venkovem — rozdíl mezi dělnickou třídou a rolnictvem a nutnost vedení a pomoci rolnictvu ze strany dělnické třídy. Jsou zde ještě určité další rozpory, o nichž se ještě dále zčásti bude hovořit. To, co má s. Levit na mysli — politická organizace většiny společnosti, má vyjádřit, že se socialistický státní mechanismus (tj. jeden ze specifických znaků socialistického státu — jeho mocenská organizace) stává stále více organizací pracu-

jících: rozšiřuje a prohlubuje se socialistická demokracie — účast pracujících na práci státního aparátu.

Nedávno jsem četl zajímavou práci, v níž autor pojednává o rozvoji socialistické demokracie a má za to, že se má postupně, a to velmi rychle, nahrazovat veškerá práce státního aparátu prací dobrovolných funkcionářů z řad pracujících. Přitom autor, jak se to stává zvykem ne právě dobrým, má na mysli státní aparát v onom širokém smyslu, že do něho zahrnuje i tzv. hospodářský aparát. Zdá se, že s. Levit rovněž tzv. hospodářský aparát zahrnuje do státního aparátu. S tímto pojetím nelze bez dalšího plně souhlasit.

Dříve než to rozebereme, je vhodné uvést dva výroky klasiků marxismu-leninismu, které s tím souvisí. Je to Leninův výrok, že demokracie je vláda lidu, ale zároveň i vláda nad lidmi. Demokracie je pak forma státu. Až nebude stát, nebude ani demokracie. Dále Engelsův výrok o tom, že vláda nad osobami za komunismu ustoupí správě věcí a řízení výrobních procesů. Tyto dvě věci — vládu nad lidmi a řízení výrobních procesů — je třeba rozlišit, a to v referátu s. Levita chybí.

Řízení výrobních procesů bude něco jiného, než je problematika socialistické demokracie, která je v oblasti výroby jiným problémem než v oblasti společenské a státní výstavby a v oblasti ochrany veřejného pořádku a zajišťování pravidel socialistického soužití. Není náhodou, a je to zcela zákonité, že socialistická demokracie se rozvíjí jinak a rychleji v oblasti společenské a státní výstavby a v oblasti státní funkce ochrany veřejného pořádku a zajišťování pravidel socialistického soužití než v oblasti hospodářsko-organizační funkce socialistického státu. Zatímco totiž otázky politiky vůbec, otázky zajišťování práva občanského, rodinného, trestního, otázky spravedlnosti atd., jsou společné všem pracujícím, dílčí národohospodářské a technické problémy jsou různě specializované podle odvětví výroby a kategorií zaměstnanců. Tato odlišnost se jeví i ve způsobu řízení. I když zákon č. 37 z roku 1959 Sb. zavedl spolurozhodování závodních výborů ROH v některých otázkách, platí ve výrobě zásada vedení jedinou osobou.

Je užitečné uvést přitom ještě jeden aspekt — v souvislosti s otázkou, která je velmi v módě v buržoazní sociologii s jejími technokratickými teoriemi. Buržoazní autoři totiž poukazují na to, že dělba práce neustále postupuje, že při řízení národního hospodářství a rozvoje techniky je stále více zapotřebí specializace. Přitom směřují oblast technického a hospodářského rozvoje s vlastní výstavbou státu a společnosti, což souvisí s tím, že imperialistický stát se vměšuje do hospodářství v zájmu monopolů. Tito autoři rozvíjejí teorie o vzniku nové třídy manažerů, třídy hospodářských ředitelů a technických inženýrů, kteří začnou ovládat společnost.

Jde právě o problém dělby práce. Nelze tu rekapitulovat, jak se vyvíjí otázka odstranění dělby práce za komunismu; proto jen stručně a heslovitě: Bude odstraněn rozdíl mezi prací duševní a fyzickou, dělníci se pozvednou na úroveň inženýrů. Bude však nutně pokračovat specializace vědy, nutně bude dále pokračovat a zvyšovat se různorodost a náročnost školení pracujících, aby porozuměli různým otázkám řízení rozvoje národního hospodářství a techniky. Toto popírat by znamenalo zapírat nos mezi očima. Tak by nebylo lze polemizovat s technokratickou teorií.

Jde o to, že rozvoj socialistické demokracie spočívá v něčem jiném než v zapojování mas k „řízení věcí“, pokud jde o vědecko-technické přípravné, dále evidenční, registrační, účetnické, statistické a jiné práce, nebo např. řízení dopravy, které buď budou vyžadovat poměrně velmi specializovaného školení, anebo jsou jen pomocnými pracemi, jež nakonec při mechanizaci a automatizaci budou zastávat stroje: Jestliže bychom měli za to, že se všechny tyto druhy práce aparátu mají nahrazovat dobrovolnou prací funkcionářů z řad pracujících, falešně bychom pochopili socialistickou demokracii. Mohli bychom tak dokonce snad i podvazovat její rozvoj, poněvadž získávat pracující pro tuto práci by neodpovídalo účelu jejich zapojování do státní činnosti; mohlo by se to i setkávat s pochopitelným odporem pracujících, neboť by muselo jít o poměrně značné zatížení lidí mimo jejich občanské povolání. Byl by to problém zejména v nynější etapě, kdy se zkracování pracovní doby ještě nemůže uskutečnit v příliš velké míře.

Smyslem socialistické demokracie je zapojování pracujících k účasti na rozhodování společenských záležitostí. To neznamená vyloučit pracující z účasti na přípravách rozhodování: je třeba samozřejmě zajišťovat podle významu věci takovou účast pracujících, která jim poskytuje možnost podílet se na prověřování příslušných zpráv a údajů. Jde však o to přibírat pracující k účasti na řízení státu, především tedy k projednávání, posuzování a rozhodování v oblasti společenské a státní výstavby, organizace a funkcí veřejné správy, ochrany veřejného pořádku a zajišťování socialistického soužití.

Soudruh Levit zdůrazňuje socialistický, neantagonistický charakter vztahů, které se v nynější etapě mají řešit pomocí práva. K tomu je však třeba dodat: Právo za socialismu existuje proto, že se socialismus (nehledě na přežitky kapitalismu ve vědomí) vyznačuje určitými rozpory v základně. Tyto rozpory vyplývají ze zásady socialismu o odměňování podle práce. Pokud bude existovat toto rozdělování, bude to znamenat „přikládání rovného měřítka na nerovné lidi“, a tudíž i určitou nerovnost mezi lidmi. Každému se dostává podle jeho práce,

takže v socialistické společnosti existuje zásadní jednota zájmů jednotlivce, skupin výrobců a společnosti, neboť každý má zájem na zvelebování společného majetku, na zvelebování socialistického vlastnictví. Zároveň je to dialektická jednota — rozporů. Jeden dostává méně než druhý. Dokud tomu tak bude, dokud nebude rozdělování podle potřeb, budou stále hrozit a existovat snahy jednotlivců či skupin výrobců urvat ze společenského produktu více, než kolik náleží podle práce. V tom je základ nutnosti regulovat určité společenské, především ekonomické vztahy pomocí práva, i když stále více je zárukou socialistického pořádku socialistické mravní a právní uvědomění pracujících. V této souvislosti je třeba poznamenat, že samo výchovné působení ještě nestačí a nelze je jednostranně přeceňovat. O tom, že za socialismu existují poruchové zjevy, vyžadující i důslednou represí, svědčí okolnost, že v Sovětském svazu bylo nutno právě nedávno zavést trest smrti za rozkrádání, dále přísnější trestní postih příživnictví aj. Je nutno v určitých případech také používat tvrdého donucování.

K tezi s. Levita, že na tematiku řízení národního hospodářství se má soustředit celá právní věda, nutno připojit, že to ovšem není „klasická“ oblast práva a právní vědy. Tato oblast práva je podle svého obsahu z větší části záležitostmi ekonomického a technického řízení. (Není náhodou, že např. v ministerstvu státní kontroly, kterou pokládáme zároveň za jednu z právních záruk zákonnosti, jde v první řadě o sledování účelnosti a hospodárnosti v rámci zákonnosti. Kromě malého právního odboru tam veškerou práci vykonávají inženýři, technici, ekonomové, specialisté.) Při řízení národního hospodářství je právo většinou pouhá forma a rámec, a přínos právní vědy k obsahu může být jen omezený.

K těmto poznámkám mě mj. podnítil příklad s mlékem, který uvedl s. Levit. Do jaké míry je rozvážení mléka právní záležitostí? Anebo např., abychom to dovedli ad absurdum: Na této fakultě má děkan určitou pravomoc; to je právní fenomen. Ale on nemá takovou moc, aby zajistil fungování rozhlasového zařízení v této zasedací síni, ačkoli se o to po tři roky své funkční činnosti snaží. Není to totiž ve své podstatě mocenská otázka, není to právní problém; když totiž údržbář prohlásí, že nelze zvuk zesílit, poněvadž pak reproduktor začne pískat, je to věc technika a je marná jakákoli pouhá pravomoc v právním smyslu.

„Klasická“ oblast práva a právní vědy je obsahově přece jen jinde, předně v občanském právu, trestním právu apod. Přitom socialistické právní poučky a zásady zde vyjadřují společenské vztahy v mnohem konkrétnější podobě, než jak se zkoumají v oboru vědeckého komunismu a marxistické filosofie. Za komunismu nebudou již existovat rozpory

socialismu, které jsou mateřským znamením staré společnosti na socialismu a které jsou příčinou, že ve větší míře hrozí pokusy o porušování základních pravidel soužití. Představovat si, že za komunismu vůbec nikdy nebude docházet k pokusům o porušování pravidel soužití, je ovšem utopie. Lenin poukazoval na to, že za komunismu bude docházet, i když v ojedinělých případech, k různým excesům, projevujícím se v porušování pravidel soužití. Na zajišťování těchto pravidel však potom budou stačit dobrovolní pracovníci, kteří jinak budou produktivně pracovat; nebude zapotřebí zvláštního, státního aparátu.

Pak je tu ještě oblast „společenské výstavby“ (organizace). S tím souvisejí ona dvě mylná krajní pojetí komunismu, která se někdy vyhraňují v neoficiálních diskusích — „levé a pravé“, tedy koncepce přibližující se spíše anarchistickému pojetí anebo naopak poněkud etatistickému pojetí komunistické společnosti. (Ve snaze vystihnout jádro polemiky sám zde vyhraňuji problémy za cenu jisté hyperboly.) Je pochopitelné, že u klasiků marxismu - leninismu jsou základy, ale otázka organizace komunistické společnosti není zcela podrobně zpracována.

Je nutné zdůraznit organizovanost. Za komunismu bude nepochybně zapotřebí normativních aktů společenských orgánů k řízení národního hospodářství, i když tyto akty samozřejmě nebudou mít právní povahu. Je nyní otázka — a to sleduji — odlišit tu dnes již normy právní ve vlastním smyslu a normy technické, ekonomické a jiné, které mají pouze (dočasnou) právní formu a nejsou vlastní doménou práva a právní vědy.

K otázkám organizace za komunismu je totiž třeba poznamenat, že jakmile budeme mít společnost organizovanou zčásti pomocí normativních aktů společenských orgánů, bude tu vždy nějaká společenská výstavba a kolektivní rozhodování. Bude třeba stanovit, jakým způsobem se tvoří společenské orgány, které mají vydávat společenské normy pro řízení hospodářství, jaký je jejich vztah k obyvatelstvu atd. Tady je věc sporná, protože někteří snad mají za to, že takové řízení pomocí společenských orgánů by vedlo k tomu, že na místo státu by se postavil kolektiv společnosti, který by ujařmil jednotlivce a znemožnil svobodu ve společnosti. Domnívám se však, že tu nepůjde o vytvoření nějakých nových forem „vlády nad lidmi“; nebude jich zapotřebí, neboť při tomto řízení národního hospodářství za komunismu nepůjde již o problémy a normy politické a právní povahy a dosahu.

Člověk není jen objektem řízení. Tuto myšlenku ještě ad vocem toho, jak s. Levit mluvil o řízení národního hospodářství. Máme zde rozsáhlou oblast, kde nejde o vztahy nadřízenosti a podřízenosti, ale o vztahy rovnosti mezi lidmi. Nebudu opakovat teze, jsou ostatně známy, o svém stanovisku, pokud jde o tendence k etatisaci v pracovním právu apod.

Nelze si ovšem představovat, že komunistická společnost se má regulovat jen na základě smluv mezi jednotlivci a kolektivy pracujících v podnicích a mezi těmito kolektivy navzájem. Domnívám se, že bude zapotřebí normativních aktů; těmi se ovšem musí regulovat jen to, co bude třeba regulovat. Jestliže by tu společnost jako kolektiv regulovala normativními akty orgánů věci, jež není třeba jimi regulovat (např. že by nadbytečně majorizovala v otázkách výběru druhů a vnější tvářnosti spotřebních předmětů), jež mohou být záležitostí svobodné sféry jednotlivcovy volby a vkusu atd., vedlo by to ke kasárenskému způsobu.

Vláda nad lidmi v komunistické budoucnosti ustoupí řízení výrobních procesů (jednak společenskému a jednak technickému). A kromě řízení výrobních procesů zůstanou určité vztahy rovnosti, regulované pravidly chování, normami komunistické etiky, jež rovněž bude muset zpracovávat věda, která nastoupí na místo právní vědy.

JIRÍ BOGUSZAK

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

K projevu s. Boguszaka mám faktickou poznámku. Vytkl mi, že na konferenci „K marx-leninskému pojetí státu a práva“ v roce 1959 jsem podal definici, podle které je socialistický stát „politickou organizací většiny společnosti, organizací sdružující a sjednocující masy pracujících“. Oproti tomu uvádí s. Boguszak, že stát organizuje celou společnost a nikdy jenom část společnosti, jinak by nemohl splnit svou funkci.

Je však třeba citovat přesně. Ve svém projevu na oné konferenci jsem vycházel ze známé formulace Komunistického manifestu: „Stát, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu“ — formulace, která byla v projevu s. Novotného na X. sjezdu KSČ rozvinuta v širší formulaci:

„Diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, je lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu.“

Jak známo, tato formulace přešla v podstatě také do naší nové, socialistické ústavy.

Z oné formulace v Komunistickém manifestu, tolik zdůrazňované Leninem v jeho Státu a revoluci, jakož i z formulace s. Novotného jsem vycházel ve svém projevu. Je nepochopením, myslí-li někdo, že kladu rovnítko mezi výraz „socialistický stát“ a výraz „politická organizace společnosti“. Politická organizace společnosti je neutrální

pojem. O politické organizaci společnosti se dá mluvit v každém řádu. Buržoazní společnost je organizována tak, že vládnoucí třídou je buržoazie, avšak hospodářské otázky jsou v podstatě ze zásahů státu vyloučeny. V tomto smyslu je buržoazní stát také organizací vládnoucí třídy a současně jejím nástrojem. Tak je právě politicky organizována buržoazní společnost, kdežto socialistická organizace společnosti je podstatně jiná, kvalitativně odlišná.

AKADEMIK VLADIMÍR PROCHÁZKA
PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

K diskusnímu příspěvku s. Boguszaka poznamenávám: Nerad bych, aby se mi imputovaly názory a závěry, které nesdílím a které také z mého referátu neplynou, jak učinil s. Boguszak. Snad to způsobila ta okolnost, že jsem z úhrnu rozsáhlé a různorodé problematiky vybral jen některé otázky a jevy, že jsem se soustředil na to, co je v socialistickém státě, v jeho organizaci a v jeho ekonomickém působení **nové** a nač se má vzhledem k tomu soustředit i pozornost vědy o státu a právu přednostně (nikoli ovšem výlučně).

Předem: neztotožňuji oblast politiky a ekonomiky, oblast státních a právních vztahů s oblastí např. vztahů výrobních; nebagatelizuji rozdíl mezi řízením národního hospodářství, které uskutečňuje politická organizace, socialistický stát, a mezi bezprostředním, operativním řízením různých materiálních procesů.

Netvrdím také, že v socialistické společnosti není rozporů; je abecedou marxistického učení o společnosti a státu, že v socialistické společnosti existují a musí se řešit neantagonistické rozpory.

Naproti tomu snažil jsem se dovodit, že v socialistické společnosti se vytváří **nový poměr mezi politikou a ekonomikou**, mezi státem a společností vyrábějící a směřující. Ekonomika a s ní výroba jsou, jak řekl Lenin, pro nás ta nejzajímavější politika (**politika**, říká Lenin). Proto v ní není únosné lpět ani na takovém protikladu, na takové propasti mezi „klasickým“ a „neklasickým“ právem, jak to činí s. Boguszak.

Proces přeměny vlády nad lidmi ve „správu věcí“ není odložen až do komunismu, ale již započal a probíhá.

Rozlišování státního a hospodářského aparátu nemůže znamenat, že by masa pracujících, společnost pracujících, zorganizovaná v socialistický stát, neměla mít kontrolu nad výrobou a jinými ekonomickými procesy. V tom přece tkví i náplň samotného pojmu státního řízení ná-

rodního hospodářství, že vrcholnou autoritou je v ekonomice autorita politická, že politická organizace, tj. socialistický stát svými ústředními, oblastními a místními orgány plánuje, celospolečensky řídí a kontroluje i průmyslovou i zemědělskou výrobu, vnitřní i zahraniční obchod atd.

Nejde o to směřovat, zaměřovat a nerozlišovat sféru ekonomických vztahů a vztahů politických a právních, ale rozpoznat, že v socialistické společnosti se utváří poměr mezi obojí sférou novým způsobem, a vyvodit z toho teoretické závěry. K tomu je ovšem potřebí dialektického přístupu k této problematice. Jen tak se dá pochopit, že socialistický stát ještě je státem, ale že v něm probíhá proces, v němž přestává již být státem v tradičním smyslu a pojetí. Stejně je tomu s právem, které za socialismu je právem v dosavadním slova smyslu, zároveň jím však přestává být a právní normy nabývají nové kvality. Při tomto přístupu k věci odpadne příkré vyhrcování některých protikladů a rozdílů mezi sférami a formami, které si přirozeně i v socialistické společnosti uchovávají svou svébytnost.

PAVEL LEVIT

PŘÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Ve svém diskusním příspěvku se chci zabývat jedním ze závažných problémů, o nichž bylo hovořeno v referátu s. prof. Levita. Je to otázka nutnosti komplexního zkoumání hospodářské právní problematiky. Pokusím se ukázat závažnost této otázky na konkrétních problémech naší současné právní teorie i praxe. Zároveň bych chtěl reagovat na diskusní příspěvek s. doc. Boguszaka, pokud se těchto otázek dotkl.

Domnívám se, že myšlenky v referátu s. prof. Levita správně vyjadřují, že nastává nová etapa rozvoje naší právní teorie, vyplývající z nových potřeb současného vývoje naší socialistické společnosti. Nemůžeme již dále vystačit se starými zásadami, metodou i systematickou toho, co s. Boguszak nazývá „klasickou doménou práva“. Ve své práci ve všech právních odvětvích vidíme denně, že jsou před námi nové problémy, nové skutečnosti, které právní teorie ve staré systematice a dosavadními metodami práce nemůže uspokojivě řešit, že nejednou zůstává za životem nebo alespoň neřeší všechny problémy, které by z hlediska potřeb praxe socialistické výstavby řešit měla.

Potřeba komplexního zkoumání hospodářské právní problematiky se stala naprosto evidentní a nejvýše aktuální. To, zdá se, konečně začíná být názorem velké většiny pracovníků právní teorie. Proč jsme v této oblasti tak zaostali, kde jsou příčiny dnešního zcela neuspokojivého

stavu ve zpracování hospodářských právních otázek? Soudruh Boguszak ve svém diskusním příspěvku dovozoval, že společenské vztahy v oblasti řízení hospodářství nejsou „klasickou doménou práva“. To je správné. Nejsou však již správné podle mého názoru další vývody s. Boguszaka, že jde o otázky čistě technicko-organizační, které se vymykají ze sféry právních vztahů. K této otázce se však ještě vrátím.

Jádro věci je podle mého názoru v tom, že jsme si dostatečně neuvědomili, resp. jsme nevyvodili odpovídající závěry ze skutečnosti, že společenský proces řízení socialistického národního hospodářství je něco kvalitativně zcela nového, na co nelze aplikovat staré, „klasické“ poučky právní teorie, kde nelze vystačit se starou klasifikací právních odvětví atd. Hospodářsko-organizátorská funkce socialistického státu není žádnou klasickou doménou státu — je něčím zcela novým, je funkcí, kterou stát dříve nikdy neměl ani mít nemohl. To je zřejmé. Rovněž tak však není ani uskutečňování hospodářsko - organizátorské funkce socialistického státu prostřednictvím právní regulace žádnou klasickou doménou práva.

Musíme již konečně opustit cestu, kdy se snažíme tyto specificky nové právní vztahy vtěsnat do právních odvětví stále ještě více méně poplatných klasifikaci společenských vztahů v dřívější „klasické doméně práva“. Hospodářsko - organizátorská funkce socialistického státu je specifickou funkcí právě socialistického státu a v souvislosti s tím není již svou podstatou státní funkcí starého smyslu, je zárodkem celospolečenské funkce řízení výrobních procesů. Právě celospolečenské řízení výrobních procesů je a bude základní funkcí socialistické a komunistické společnosti. Hospodářsko - organizátorská funkce je ovšem i státní funkcí potud, pokud je naše socialistická společnost zorganizována ve stát. Svou podstatou je však funkcí celospolečenskou, která se rozvíjí s vývojem socialistické společnosti, jejím přetvářením ve společnost komunistickou i v procesu dalšího rozvoje komunistické společnosti. Při teoretickém zkoumání této funkce je třeba právě postihnout a zdůraznit její celospolečenský charakter, její kvalitativní odlišnost od klasických funkcí státu. Tedy i pokud je socialistická společnost zorganizována ve stát, je již tato jeho funkce funkcí celospolečenskou, má však ještě určité zvláštní rysy, které vyplývají právě z této státní organizační formy socialistické společnosti. Tyto rysy postupně s odumíráním státní organizace socialistické společnosti vymizí, ovšem vlastní podstata této celospolečenské funkce — řízení společenských výrobních procesů — zůstane zachována a bude se dále rozvíjet. Kvalitativní změna tu nastala již vytvořením této funkce, tím, že socialistická společnost, zorganizovaná ve stát, se cílevědomě ujala plánovitého řízení výroby a ostatní společenské hospodářské činnosti. Další vývojové změny budou se dít

při zachování téže kvality, budou změnami kvantitativními. To platí ovšem obdobně i o funkci kulturně výchovné, o té však nebudu hovořit, neboť se chci věnovat jen otázkám hospodářského práva.

Pokud je socialistická společnost zorganizována ve stát, používá socialistický stát k uskutečňování hospodářsko - organizátorské funkce i pravidel právních, což je nepochybné, naprosto nutné a objektivně prokazatelné. Při výkonu hospodářsko - organizátorské funkce vytváří se určitá vnitřně jednotná soustava právních pravidel a jimi regulovaných právních vztahů. Prostřednictvím této soustavy právních pravidel a právních vztahů vykonává socialistický stát svou hospodářsko - organizátorskou funkci. (Metoda regulace společenských hospodářských vztahů právními normami není ovšem zdaleka jedinou metodou, kterou socialistický stát používá při uskutečňování hospodářsko - organizátorské funkce; myslím, že však v této souvislosti není třeba se touto otázkou podrobněji zabývat.) Tato vnitřně ucelená jednotná soustava právních norem a soustava jimi regulovaných právních vztahů je ovšem zcela nového charakteru, nesrovnatelného s charakterem „klasických“ právních norem a „klasických“ právních vztahů. Je třeba podtrhnout, že její náplní není v převažující míře prvek mocenský, ale prvek organizátorský, organizační činnost v rámci celé společnosti a v zájmu celé společnosti při uskutečňování a rozvíjení základního společenského procesu, procesu výrobního. V této organizátorské podstatě hospodářských právních norem je právě to nové, celospolečenské, co ostře odlišuje tento okruh právních norem od starých představ o právu a jeho formách, i od některých jiných odvětví socialistického práva, souvisejících s represivní činností socialistického státu (např. trestní právo).

Chybou naší dosavadní práce podle mého názoru také bylo, že jsme otázky hospodářsko - organizátorské funkce státu a právní vztahy vznikající při jejich uskutečňování neviděli a nezkoumali komplexně. Dosud jsme se omezovali na roztržitěné zkoumání jednotlivých jevů z této oblasti v rámci různých, starým systémům práva poplatných, právních odvětví. Uvedu za mnohé jeden z takových případů, na nějž pak denně naráží hospodářská právní praxe, který nejsme s to z hlediska praxe uspokojivě řešit a který nám působí řadu potíží. Jak je obecně známo, používá náš stát metody centrálního plánovitého řízení a metody chozrasčotního řízení podniků. Obě tyto složky s mnohými dalšími tvoří součásti jednotného nedílného procesu řízení národního hospodářství. Hlavním prvkem je tu plánovité řízení a v rámci plánovitého řízení a pro jeho uskutečnění používáme v důsledku působnosti hodnotového zákona metody chozrasčotního řízení. Je to jeden proces. Co však děláme v právu? V „občanském“ právu známe jen jednu stránku, hodnotovou. Říkáme, že sice souvisí s plánováním, ale že tu existuje samostatný

specifický okruh vztahů, který je charakterizován jako **hlavním** znakem působnosti zákona hodnoty.

Tomu tak je ovšem v klasickém pojetí občanského práva, jako práva hájícího zájmy „nezávislých“, vzájemně cizích, oddělených soukromých vlastníků, práva, které upravuje styky lidí **jen jako vlastníků**, v jejich „charakterové masce“ vlastníků.

Marx se přece v *Kapitálu* mnohokrát k této otázce vrací, podrobně ji rozebírá a ukazuje jasně, jak ohromnou mystifikací je toto pojetí občanského — soukromého práva, které líčí idylicky buržoazní společnost jako společnost založenou na svobodném, nezávislém styku vzájemně rovných partnerů, cizích osob, které nejsou v žádném vztahu a jedině prostřednictvím smluvních vztahů, prostřednictvím realizace hodnoty směnné a užité se dostávají do společenských souvislostí. Tak se společenské výrobní vztahy v kapitalistické společnosti, založené na panství vlastníků výrobních prostředků nad nevlastníky, v křivém zrcadle buržoazního soukromého práva odrážejí jako vztahy nikoli společenské, ale vztahy mezi věcmi, jejichž prostřednictvím se teprve vytvářejí i vztahy mezi lidmi, dosud na sobě „navzájem nezávislími“, vztahy založené na „rovnosti“, „ekvivalentnosti“ atd., atd.

Takové pojetí je zaměřováním obsahu za jednu z jeho výrazových forem. Je falešné a nevědecké i v buržoazním právu.

Již vůbec však není podle mého názoru toto pojetí možné v socialistickém právu. U nás jsou společenské, ekonomické výrobní vztahy zjevné, projevují se přímo jako takové i ve formě právních vztahů. My nehalíme, ani nemůžeme halit společenské výrobní vztahy do oné fetišové podoby právních vztahů vzájemně nezávislých majitelů zboží, kteří se náhodně potkávají na trhu. Jak vztahy socialistických organizací, tak vztahy občanů a socialistických organizací jsou jasné a průhledné ve své pravé společenské podstatě. Jsou to zjevně i jako právní vztahy vztahy ve společnosti a ke společnosti. Když si dvě socialistické organizace dodávají výrobky na základě hospodářské smlouvy, nejde jen o jejich vzájemný vztah, ale je to zároveň i jejich vztah ke státu a celé společnosti. Vždyť vzájemnou dodávkou a odběrem právě plní úkoly uložené jim státem a společností, plní úkoly státního plánu nebo si vytvářejí předpoklady k plnění těchto úkolů. Nestojí přece proti sobě jen jako „operativní správci realizující hodnotu směnnou či užitnou“. Rovněž tak občan, který si kupuje v socialistickém obchodě předmět osobní potřeby, nevystupuje jen jako „majitel“ vůči „operativnímu správci“ — obchodnímu podniku, ale občan i organizace tu vystupují v rámci společenského procesu rozdělování. Občan jako člen společnosti, který splnil své povinnosti vůči společnosti, dostal podle míry zásluh kvantitu svého podílu na výsledcích společenské práce vyjádře-

nou v peněžní formě a realizuje tuto kvantitu v konkrétní užité hodnotě, kterou potřebuje. Organizace tu vystupuje jako státem organizovaný pracovní kolektiv, který plní státem a celou společností jí uložené úkoly — v tomto případě zásobovat občany výrobky určitého druhu a určité jakosti, za pevně stanovené ceny atd., atd.

Dosavadní pojetí odvětví občanského práva, zakládající se na obecném a mlhavém vymezení regulací peněžně ekvivalentních vztahů, nemůže uspokojivě řešit především aktuální hospodářskou problematiku. To vede například k tomu, že v občanském právu se zkoumají jen hospodářské smlouvy jako takové. Říkáme zde: ano, hospodářské smlouvy souvisejí s plánem, plán je však věcí správního práva, to nám již nepřísluší. Souvisí hospodářské smlouvy s plánem? To je pojmově absurdní. Hospodářské smlouvy jsou součástí procesu plnění plánu. Plánovitě řízení zahrnuje soustavu hospodářských smluv. Zde nejde o dva vzájemně související procesy, ale o jeden proces, o jednotnou soustavu řízení. Jak jinak plní podniky plán, než že vyrábějí a vzájemně si dodávají potřebné výrobky a služby? Stýkají se proto, že chtějí směnit ekvivalent za ekvivalent? Dodávají si a vstupují do smluvních vztahů proto, že jsou organizačními složkami jednotného výrobně hospodářského celku, že jsou řízeny celou společností, státem, že stát jim dává hlavní úkoly, stanoví směry vývoje a zásady kooperace a jednotlivé podniky pak iniciativně a samostatně úkoly plánu provádějí. Přitom se ovšem využívá působnosti hodnotového zákona podle zásad chozrasčotní metody řízení, a plnění plánovaných úkolů je vyjadřováno i formou peněžně ekvivalentní.

Umělé rozdělení hlavní hospodářské právní problematiky do práva správního na jedné straně a práva občanského na straně druhé nám způsobilo v současné době neřešitelnou situaci. Hospodářská právní problematika není komplexně zpracována, ačkoliv hospodářská praxe ji musí řešit, jak je známo, jednotně, ve všech souvislostech. Hospodářští právníci řeší hospodářskou právní problematiku, aniž by ji mohli dělit do dvou škatulek, občanské a správní, které uměle udržujeme. To se nám pak projevuje v základních nedostacích naší hospodářské legislativy, v nedostatečném právním vzdělání ekonomů a v nedostatečném ekonomickém vzdělání právníků. Naši absolventi právnické fakulty, kteří přijdou do hospodářské praxe, nejsou připraveni řešit odpovědné úkoly, s nimiž se zde setkají, musí se teprve učit správnému pohledu na řadu základních otázek. My všichni jsme odpovědní za to, že jsme tyto otázky dosud nerozpracovali a neřešili, že nemáme dostatečný předstih, který má vytvářet teorie jak pro řešení hlavních otázek praxe, tak i pro výchovu mladých kádrů.

Jaká je skutečná situace v současné době? Občanské právo se zabývá

dnes nikoli vlastními občanskými vztahy, ale převážně hospodářskými vztahy. Nedělá to však úplně, nýbrž jen z úzkého, „rezortního“ hlediska, o němž jsem mluvil. Tím se ovšem dostává na pozice snahy vtěsnat vše to nové, co přináší rozvoj našeho hospodářství a jeho řízení, do zastaralých schémat právních forem hodnotových vztahů. Dělá, dalo by se říci, hospodářské právo občanskoprávně. To má však i druhou velmi negativní stránku. Ve snaze vtěsnat hospodářské vztahy do „Prokrustova lože“ občanského práva (jak to vtipně vyjádřil kterýsi sovětský právník), což vyžaduje značného úsilí, zapomněla se teorie občanského práva věnovat svému vlastnímu předmětu — skutečným **socialistickým** občanským vztahům, to je podle mého názoru vztahům, k nimž dochází v procesu uspokojování hmotných a kulturních potřeb členů socialistické společnosti. Nastala tu paradoxní situace, že se odpůrci hospodářského práva dostali do téže pozice, která byla oprávněně ostře vytýkána příznivcům hospodářského práva v první diskusi o hospodářském právu, že zapomínají na celou ohromnou a politicky vysoce důležitou sféru majetkových práv občanů v socialistické společnosti. Pokud si dobře vzpomínám, byly v posledních deseti letech publikovány v podstatě jen dvě práce, týkající se vlastní občanské právní problematiky, a sice Colotkovo *Osobní vlastnictví a Plankovo Dědické právo*. To je, myslím, rovněž velmi závažná věc, nad níž je třeba se pozastavit. Ovšem ani zde nelze vystačit se starými metodami, nýbrž bude zapotřebí nově zpracovat celý komplex otázek socialistických právních forem uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů.

Rovněž správní právo nemůže řešit a neřeší v potřebné míře hospodářskou problematiku. Řízení národního hospodářství není onou historickou „státní správou“, která je tradičním předmětem zkoumání správního práva. Není totiž ve vlastním smyslu tohoto pojmu žádnou „státní správou“, je čímsi zcela novým, jiným. Podle mého názoru nelze se zabývat obecně státní správou vůbec, zahrnovat do společného právního institutu řízení hospodářství s organizací a řízením např. obrany země, vnitřní bezpečnosti atd. Stejně jako je nesprávné vzít obecnou, abstraktní šablonu nějakého klasického smluvního vztahu (např. smlouvy o dílo) a snažit se jej uplatnit jak v hospodářských vztazích, tak v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb, tak je nesprávné konstruovat např. pojem správního aktu vůbec a snažit se najít formálně právně stejné znaky u rozhodovací činnosti plánovacích orgánů a rozhodovací činnosti bezpečnostních orgánů. To vede k právnímu formalismu, ke zdůrazňování formy před obsahem, k zatemňování obsahu. A marxistická právní teorie se vyznačuje především tím, že zkoumá vlastní společenský obsah právních vztahů a v souladu s tím provádí i kategorizaci právních vztahů podle jejich společenského obsahu.

Myslím, že je významným přínosem této konference a referátu s. prof. Levita, že poprvé byly tyto otázky otevřeny i při oficiální diskusi na právnické fakultě, neboť již delší dobu jsou opravdu živé a diskutuje se o nich. Avšak někteří naši právní teoretici tuto užitečnou diskusi, která byla již dávno zahájena v SSSR, nejen nepodporovali, ale nejmírněji řečeno ji ignorovali. Jsem přesvědčen, že v započaté diskusi budeme ještě dlouho pokračovat a že přinese své kladné výsledky, neboť obruče dosavadních odvětví se staly opravdu příliš těsné a praskají pod nápoem nových skutečností, přinášných denní praxí socialistické výstavby. Jestliže jsme již zajedno v tom, že je nutno komplexně zpracovat hospodářsko - právní problematiku, bylo by správné přikročit k řešení konkrétních otázek tohoto složitého úkolu.

Problém hospodářského práva můžeme rozdělit na několik otázek

1. otázka vědeckého zkoumání,
2. otázka legislativní,
3. otázka pedagogická.

Kromě toho se zmíním ještě o některých otázkách s tím souvisejících.

Nejprve několik poznámek k otázce hospodářského práva jako předmětu vědeckého zkoumání. Soudruh prof. Levit se ve svém referátu již zmínil o tom, že si pravděpodobně vývoj nové problematiky vynutí i určité zásahy do vědecké systematiky práva. Souhlasím plně se s. prof. Levitem až na jednu výjimku — nepokládám to za pravděpodobné, ale za jisté. Myslím, že je skutečně již na čase, abychom se vážně zabývali otázkou vědecké systematiky práva, do jaké míry nám umožňuje řešení základních problémů právní vědy v současné etapě rozvinuté výstavby socialismu. O tom jsem se konečně již zmínil. Je to opravdu jedna ze základních otázek. Chceme se sjednotit na tom, že vědecké zkoumání hospodářské právní problematiky musí být komplexní, že tedy hospodářské právo je samostatnou vědní disciplínou. Myslím, že argumenty pro to svědčící jsou vcelku již všeobecně uznávány a není třeba je rozvádět. Zároveň tu však nutně vyvstává i otázka právního odvětví. Někteří totiž říkají: vědní disciplína ano, ale právní odvětví (ve smyslu určitého okruhu právních norem vymezeného předmětem úpravy) nikoliv.

Toto dvojí stanovisko není pochopitelné. Vždyť přece vědecké disciplíny v oboru platného práva vždy byly konstruovány podle určitého souboru norem, podle právních odvětví. V tomto směru nám obsahově pojem vědecká disciplína a právní odvětví splývá. Pokládám to za přirozené, logické a správné. Nejsou mi známy argumenty, které by obecně ukazovaly na nutnost odtrhnout vědní disciplínu od právního odvětví. A sotva by je mohl někdo vymyslet. Zdá se mi podivné, jestliže by se

problematikou hospodářského práva zabývala jednak jiná odvětví (a zároveň i vědní disciplíny), zejména právo občanské a správní, a komplexně by se stejnými otázkami zabývala vědecká disciplína hospodářského práva, aniž by vytvořila odpovídající právní odvětví. Jaký by byl poměr této disciplíny bez odvětví k disciplínám s odvětvími, co by zkoumala, ne-li určitý vymezený okruh právních norem a právních vztahů, vycházela by ze závěrů odvětvových disciplín nebo naopak odvětvové disciplíny z jejich závěrů atd.? Takové řešení by neodstranilo právě samy kořeny dosavadních nedostatků, je řešením připomínajícím české přísloví: „Vlk se nažral a koza zůstala celá.“ Mám za to, že uznáme-li za nutné soustavně zkoumat hospodářskou právní problematiku jako celek, uznáváme a musíme tím uznat i existenci hospodářského práva jako samostatného právního odvětví.

Co se namítá proti odvětví hospodářského práva? V podstatě to, že neznáme přesně definici vymezení jejího předmětu, zatímco dosavadní právní odvětví jsou přesně vymezena. Že by vytvoření hospodářského práva bylo krokem do neznáma, že by mohlo vyvolat řadu systematických obtíží a podobně. Napřed se však musí dítě narodit, abychom mohli říci, jaké je. Je-li jasné, že je nutno z praktických i teoretických důvodů zpracovat komplexně hospodářskou právní problematiku, pak je jediná cesta: zpracovat ji. V této konkrétní práci, při řešení praktických úkolů v řízení národního hospodářství, se současně musí řešit a prověřit i otázka systematiky a vymezení předmětu hospodářského práva. Není ovšem ničím zvláštním, že při zrodu nové věci přicházejí pochybovači s nej-lacinějším argumentem: i když má staré něco špatného, přece má před novým jednu přednost, víme, jaké je. Ale jaké bude nové, nevíme, proto se držíme starého. Ostatně, i když například je pravda, že občanské právo je jednou z právních disciplín nejstarších tradic, že má po formální stránce velmi dokonalý systém (ostatně na to poukazovali již Marx i Engels), přece jen je tam i dnes, zejména pokud jde o vymezení předmětu úpravy, řada nejasností a nedořešených otázek. Totéž platí o správním právu. Proč pak vytýkat rodícímu se hospodářskému právu, že jsou na ně různé názory, že tu není vše jasné? Takové argumenty, které chtějí rozbít věc ve zrodu poukazem, že není ještě dokonalá, je třeba rázně odmítnout. Bez pokusů, bez hledání nových cest by nebylo dosaženo žádného úspěchu ani v oblasti přírodních věd, ani v oblasti věd společenských. Ovšem nové není hned dokonalé, nevytvoří se naráz, ale ve vývojovém procesu a zejména ověřením v praxi.

Na druhé straně se v diskusi objevují určité, řekl bych, maximalistické tendence, často ze strany soudruhů, kteří byli dlouhou dobu odpůrci hospodářského práva. Tito soudruzi se domnívají, že hospodářské právo by mělo zahrnout téměř všechna dosavadní právní odvětví, i prá-

vo občanské, pracovní, zemědělsko-družstevní atp. Myslím, že takové široké pojetí není správné a celou věc diskredituje. Je třeba vycházet ze současného systému právních odvětví a přebudovávat ho postupně podle potřeb socialistické výstavby. Musíme tu postupovat soustavně a rozvážně. Nelze ignorovat současný stav a současné podmínky rozvoje jednotlivých odvětví.

Hlavním kritériem by tu měla být odpověď na otázku, jaké máme základní oblasti společenských vztahů, které musí být předmětem naší pozornosti jako pracovníků právní teorie i praxe. A podle odpovědi na tuto otázku je možné se pak pokusit i o odpovídající revizi vědecké systematiky práva.

Jednou takovou oblastí, jak již tu bylo správně řečeno, je nepochybně společenská a státní výstavba. Druhou oblastí je oblast hospodářské výstavby.

Třetí důležitý komplex tvoří oblast pracovních vztahů. Jde o oblast společenských vztahů, v nichž, jak říká Marx, dochází ke spojení subjektivních a objektivních činitelů výroby. I tu je třeba odstranit zbytky tradičního civilistického pojetí a podtrhnout, že podstatou těchto vztahů je začlenění členů socialistické společnosti do jednotně řízeného pracovního procesu a vzájemné vztahy lidí ve vlastním pracovním procesu, nebudovat pracovní právo jen na úpravě pracovní smlouvy a zaměstnaneckého poměru ve starém smyslu pojetí pracovního práva. Je ovšem třeba podtrhnout dobrovolný smluvní charakter začlenění jednotlivých pracovníků do pracovního procesu a jejich svobodné postavení v pracovním procesu. V tom souhlasím se s. Boguszakem.

Pak je zde oblast vztahů při uspokojování hmotných a kulturních potřeb členů socialistické společnosti, komplex majetkových práv a povinností socialistických občanů. I zde je třeba na nových základech vybudovat komplexní vědní disciplínu a právní odvětví občanského práva, jak jsem o tom již hovořil. Právě při kodifikačních pracích na novém občanském zákoníku se ukazuje, jak nezpracovaná je tato problematika a jak rozsáhlé vědecké práce si vyžaduje. V souvislosti s tím je třeba řešit komplex vztahů rodinných a jejich systematické zařazení buď samostatné nebo v širším rámci práva občanského.

To jsou jen některé myšlenky, které přirozeně nevyčerpávají zdaleka otázku vědecké systematiky práva a jiných jeho odvětví, jako je státní právo, zemědělskodružstevní právo atd.

Podle mého mínění jsou však nadhozené otázky nejaktuálnější. Především je aktuální dořešení problematiky, týkající se společenské a státní výstavby, jakož i hospodářské výstavby.

Chtěl bych také v této souvislosti odpovědět s. Boguszakovi, který vidí

hospodářské vztahy více méně jako technickou otázku, jako oblast, kde právní vztahy nemají své místo. Socialistické hospodářské vztahy, to je především celospolečenská organizace výrobního procesu, což jsou a vždy zůstanou vztahy mezi lidmi, a budou se řídit určitými společenskými pravidly. Lidé ve výrobním procesu samém (nemluvím tu o určitých výrobních, vlastnických vztazích, jejichž prostřednictvím vstupují lidé do vlastních vztahů procesu výroby, a které také určují určitý charakter pracovních vztahů) budou vždy ve vzájemných vztazích, musí být organizováni. Je třeba tento proces řídit, je tu třeba součinnosti založené na kázni. Čím vyšší je stupeň organizovanosti, tím vyšší stupeň kázně vyžaduje. Je ovšem jinou věcí, že v socialistické společnosti to bude stále více kázeň zcela uvědomělá, dobrovolná. Ovšem organizace, kázeň, to jsou vztahy mezi lidmi. Dnes se řídí v podstatné části právními předpisy. Je pravda, že i zde dojde postupně k přeměně pravidel právních v pravidla společenská, a je pravda, že tu nejde o „klasickou doménu práva“. Nelze však nevidět tuto soustavu společenských vztahů a líčit tyto vztahy jako vztahy lidí k věcem, nevidět, že v současném období je závažná část těchto společenských vztahů i vztahy právními.

Vážné úkoly v oblasti hospodářského práva stojí před námi i v oblasti legislativní práce, zejména v souvislosti s přípravou hospodářského zákoníka. Právě v hospodářském zákoníku bychom se měli pokusit odstranit rozpor mezi právní úpravou v chozrasčotní oblasti a právní úpravou celospolečenského řízení a měli bychom zde vyzvednout nedílnost procesu řízení národního hospodářství. Myslím, že bude třeba, aby se zejména i pracovníci právnické fakulty daleko intenzivněji než dosud zúčastnili tak teoreticky závažné legislativní práce, jako je práce na hospodářském zákoníku.

Hospodářské právo a jeho vytvoření bude mít velký význam i pro výchovu a zlepšení práce našich hospodářských právníků. V našem národním hospodářství začíná bujet nezdravý jev určitého nevážného postoje k našemu právu a právním normám. To je jeden z důsledků nedostatečné výchovy našich ekonomů i právníků právě v oblasti hospodářského práva. Řada našich podnikových pracovníků pokládá právo za cosi neužitečného a zajímají se o právo až tehdy, když dojde k nějaké poruše, když potřebují najít argumenty, kterými by zakryli nedostatky vlastní práce. Na podnikové právníky se obracejí někteří podnikoví pracovníci až tehdy, když zjistí, že není něco v pořádku a chtějí, aby právník našel východisko z této situace. Odsuzují podnikového právníka k úloze jakéhosi, ve starém slova smyslu „advokáta“ podniku, jehož jediným úkolem je za všech okolností hájit pouze často úzké zájmy podniku a zneužít pro to i svých znalostí právních předpisů. Tak se diskredituje úloha práva i právníka v našem národním hospodářství.

Kdybychom byli jasně problematiku hospodářského práva rozpracovali, aby jeho hlavní zásady byly zřejmé ve všech právních normách a ve všech právních vztazích, ukázalo by se, že základem je zájem celospolečenský a že nemůže existovat jako protiklad celospolečenského zájmu zájem podnikový nebo zájem rezortní. Ve stranických dokumentech z poslední doby se na tyto otázky mnohokrát poukázalo. Myslím, že právě podtržení komplexnosti řízení národního hospodářství, a s tím související právní problematiky pro posílení celospolečenských zájmů stojí za to, abychom se pokusili tuto právní problematiku řešit. Je třeba vést naše hospodářské právníky k tomu, aby se v podniku považovali za strážce celospolečenských zájmů a uměli se ve smyslu našich právních norem směle postavit proti prosazování lokálně patriotických zájmů.

To vše znamená úzce spolupracovat s ekonomy, zvýšit i ekonomické vzdělání právníků. K tomu bychom měli sdružit všechna naše vědecká pracoviště a výsledky naší práce co nejdříve promítnout do výchovné práce jak na školách ekonomických, tak především i na právnických fakultách. Skutečnost, že naše katedra již delší dobu vychází i při pedagogické práci z nutnosti vytvoření komplexního kursu hospodářského práva, není náhodná. Je to výsledek našich praktických zkušeností z výchovy ekonomů, a to zejména i při výuce hospodářských pracovníků, studujících v různých formách studia pracujících.

Jako vážný nedostatek se v naší hospodářské praxi pocituje, že nemáme specializované hospodářské právníky. Přitom na jejich místa někdy přicházejí ekonomové. To nelze pokládat za uspokojivý stav, neboť právníků je v našem národním hospodářství zapotřebí, ovšem hotových a specializovaných. Právnická fakulta je stále ještě převážně orientována na tradiční justiční směry.

Řešit všechny tyto aktuální otázky hospodářského práva jak z aspektu vědecké, tak legislativní i pedagogické práce je nad síly jednotlivce i jednoho kolektivu. Bude tu třeba široké spolupráce, k níž je kolektiv naší katedry připraven. Nejde o nové problémy, které by dříve nebyly známy. Chtěl bych se dovolat jen soudruha akademika Procházký, který na tyto otázky již dříve upozornil. Co jsme však dosud v této věci udělali? Myslím, že nemůžeme být spokojeni. Například soudruh prof. Levit řekl, že kodifikační práce nás zastihly velmi nepřipravené. Nebylo to proto, že by k práci nebyla chuť. Řada našich teoretických pracovníků se však zpočátku od kodifikačních prací distancovala, přešlapovala na místě, čekala, až jak bude vyřešena otázka základní linie kodifikačních prací. To je pohodlnické stanovisko. Myslím, že tato konference znamená právě podstatný zlom v této situaci.

Soudruh prof. Levit přednesl na této konferenci vážné myšlenky, které

když dovedeme do konce, znamenají podstatně revidovat vědecký systém našeho práva a především se vážně a komplexně zabývat otázkami hospodářského práva.

STANISLAV STUNA
VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ

★

K velikým vítězstvím KSČ nesmírného významu patří zajisté také vybudování socialistických výrobních vztahů v našem zemědělství, což je považováno za nejobtížnější úkol socialistické revoluce po dobytí moci. Dřívější soukromé malovýrobní zemědělství bylo nahrazeno novou socialistickou soustavou a tato skutečnost podstatně přispěla k vybudování socialismu v naší vlasti vůbec.

Směrnice IX. sjezdu strany, vyjádřená v hesle „Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu“, byla za krátkých jedenáct let splněna důsledně prováděnou leninskou politikou naší strany. KSČ mistrně aplikovala na naše konkrétní poměry obecné zákonitosti socialistické přestavby zemědělství, v praxi ověřené zkušenostmi Sovětského svazu. Byl podán důkaz o internacionálním významu Leninova družstevního plánu také v podmínkách průmyslově vyspělé země. V průběhu tohoto procesu jsme pronikavě zvýšili produktivitu práce v zemědělství a poněkud, o 17%, také zemědělskou výrobu.

Tím byly vytvořeny ekonomické a politické podmínky pro další rozvoj výrobních sil v zemědělství, pro další upevnění dělnicko-rolnického svazku na kvalitativně vyšší úrovni a pro splnění velikých cílů vytyčených stranou pro další období výstavby vyspělé socialistické společnosti, v které chceme vytvářet předpoklady také pro budoucí přechod ke komunismu.

Víme však, že výrobní výsledky našich jednotných zemědělských družstev i státních statků neodpovídají ani jejich možnostem, ani potřebám naší společnosti. V porovnání s průmyslem rozvoj výrobních sil i výrobních vztahů v zemědělství zaostává, což má své historicky podmíněné objektivní, ale také subjektivní příčiny, jaké jsou např. z kapitalistické republiky zděděná zaostalost zemědělství vůbec, malovýrobní vybavenost a ideologie rolníků, teprve nedávno převedených ke společné práci, a nedostatky řídící a organizující práce státních orgánů.

Vybudované socialistické výrobní vztahy vytvořily teprve předpoklady pro mohutný rozvoj výrobních sil na základě skutečné zemědělské velkovýroby a překonáním pozůstatků malovýroby v technice, organizaci a také ve vědomí družstevníků. Vybudování moderního, produktivního

a intenzivního zemědělství na podkladě socialistické velkovýroby a vydatné pomoci našeho vyspělého průmyslu je všennárodním úkolem z ekonomického i politického hlediska a součástí našich komunistických cílů. V nové etapě vývoje naší společnosti, do které jsme již vstoupili, je dosažení základního obratu v rozvoji zemědělské výroby jedním z nejnaléhavějších úkolů, jehož vyřešení je těsně spjato s celým vývojem naší společnosti. Vždyť, vyjádřeno slovy s. Novotného, pronesenými na celostátní konferenci strany v r. 1960, „nelze hovořit o dalším rozvoji socialistické společnosti, aniž je vyřešena otázka zemědělské výroby“, tedy nelze si představit vyspělou socialistickou společnost bez vyspělého socialistického velkovýrobního zemědělství.

KSČ na základě vědeckého rozboru dosaženého stupně společenského vývoje a znalosti vývojových zákonů socialismu dále rozpracovala generální linii strany a vytyčila další úkoly a perspektivy pro naše zemědělství. Tyto direktivy jsou obsaženy v usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ z 10. února 1961 „Za zvýšení zemědělské výroby ve třetí pětiletce, za upevnění ekonomiky JZD“ a ve významném projevu s. Novotného na V. sjezdu JZD v březnu letošního roku, v němž ukázal perspektivy rozvoje vyspělé socialistické společnosti a úlohu zemědělství při jejím budování.

Je známo, že strana vytyčila heslo pozvednout úroveň zemědělství na úroveň průmyslu v nejbližším desetiletí, tj. do r. 1970.

Splnění tohoto náročného úkolu vyžaduje především, aby byly uskutečněny dalekosáhlé změny v oblasti výrobních sil a výrobních vztahů jak v celém zemědělství, tak v jednotlivých zemědělských závodech. Jde o to, aby se zemědělství vyrovnalo průmyslu zejména výsledky své produkce, rozvojem výrobních sil pomocí vybudované již materiálně technické základny socialismu, odbornou a politickou vyspělostí svých pracovníků a také organizací výroby a velkovýrobními, v průmyslu osvědčenými formami práce. Stojíme na začátku hluboké přestavby našeho zemědělství, kdy budou vytvořeny socialistické závody zemědělské velkovýroby, družstevní i státní, optimální velikosti s účelnou koncentrací a specializací výroby a vědecky zdůvodněným výrobním zaměřením na základě správné územní a podnikové dělby práce a s náležitými mezipodnikovými kooperačními vztahy.

S procesem postupného slučování jednotných zemědělských družstev, v němž chceme, jak je známo, pokračovat podle získaných zkušeností až v zimním období, souvisí i perspektiva nového uspořádání obcí a jejich společenská a bytová výstavba. Zemědělská velkovýroba od základu změní feudalismem a kapitalismem zrozené zvyklosti a způsob života na vesnici, jehož ekonomické kořeny byly v zlikvidované již soukromé malovýrobě.

Jednotná zemědělská družstva budou hlavním dějištěm, kde budou uskutečněny předvídané společenské přeměny, a to zejména upevňováním ekonomiky družstev, jakožto základu i pro nutné ideologické změny v myslích rolníků-družstevníků v procese zvyšování úrovně ze-společenštění družstevní zemědělské výroby a družstevního socialistického vlastnictví.

V tomto procese bude mít mimořádný význam také postupné vyrovňování společenského postavení rolníků a dělníků v závislosti na dosaženém stupni ekonomického i politického vývoje, zejména pokud jde o uplatnění socialistického principu hmotné zainteresovanosti a celého uspořádání života na vesnici.

Podle získaných kladných zkušeností strana doporučila družstvům, aby postupně přecházela na přímé peněžní odměňování bez pracovních jednotek a aby k tomuto cíli vytvořila náležité hmotné, organizační a politické předpoklady. V družstvech jsou dosavadní naturální vztahy odstraňovány a zavádí se nový způsob rozdělování produkce a příjmů, který lépe odpovídá ekonomickému zákonu rozdělování za socialismu. Tím je také posilován význam společenských družstevních fondů, jejichž funkce a struktura se přibližují funkcím celospolečenských prostředků, jako např. nedělitelného, sociálního a kulturního fondu. Strana doporučila také družstevníkům, aby v ekonomicky pevných družstvech tam, kde pro to byly vytvořeny náležité předpoklady, přešla k hospodaření bez záhmenků při dodržení zásady dobrovolnosti a bez ohrožení stavů hospodářských zvířat a zemědělské výroby v obci.

Všechna tato a jiná opatření, odpovídající zákonitostem vývoje, sbližují ekonomické, společenské, kulturní a také třídní postavení družstevních rolníků s postavením dělníků. Tomu odpovídá i připravované opatření v oblasti vyrovnání sociálního zabezpečení dělníků a rolníků.

Jde tedy o celý souhrn na sebe navazujících ekonomických, politických i právních opatření směřujících k postupnému odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí. Hlavním článkem tohoto procesu je rozvoj zemědělské výroby, zvýšení její intenzity a produktivity práce a snížení vlastních nákladů, neboť podle Marxových slov „odstranění protikladu mezi městem a vesnicí závisí na souhrnu hmotných předpokladů, kterou nemůže splnit pouhá vůle, jak je vidět na první pohled“. Více než jindy je však třeba zdůraznit politický přístup k řešení těchto hospodářských otázek.

Tak se dostávají zdánlivě dílčí úkoly v oblasti zemědělství do velkého proudu budování vyspělé socialistické společnosti a vytváření předpokladů pro budoucí přechod ke komunismu. V tomto procesu stálého upevňování dělnicko-rolnického svazku, založeném na společném zájmu obou tříd při budování komunismu, budou i mizet rozdíly mezi nimi,

rozdíly, které jsou podmíněné různým stupněm zespolečnění společenské výroby, tak, jak bude uskutečňováno splývání obou forem socialistického vlastnictví a vytváření jednotného všelidového vlastnictví jakožto základu beztřídní komunistické společnosti.

Při uskutečňování vytyčených cílů v oblasti zemědělství má mimořádný význam politicko-právní nadstavba, široká oblast státního řízení zemědělství a zejména také zemědělskodružstevní právo, jehož společenským posláním je napomáhat při upevňování a dalším rozvíjení družstevní zemědělské velkovýroby a být nástrojem vedení družstevního rolnictva komunistickou cestou podle vůdčích směrnic strany socialistickým státem. Obsahem této řídicí činnosti je výstavba a další rozvoj družstevní zemědělské výroby, což vyžaduje soustavnou organizační, politickou, hmotnou, finanční, odbornou a kádrovou pomoc, poskytovanou družstevnímu rolnictvu dělnickou třídou a socialistickým státem.

Teze s. Levita o charakteru organizující činnosti státních orgánů jsou plně potvrzeny v oblasti zemědělskodružstevního práva a chtěl bych poukázat jen na některé konkrétnější okolnosti.

Normy zemědělskodružstevního práva mají charakter organizující, přesvědčující a výchovný jako výraz organizátorského působení socialistického státu a jeho orgánů. Národní výbory, které je organizující činností uskutečňují, uplatňují při jejich realizaci, jak se praví v zákoně o jednotných zemědělských družstvech, jako základní metodu vedení družstev státními orgány metodu přesvědčovací spojenou s morálními a hmotnými podněty, aniž by tyto normy ztratily svůj právní charakter.

Tato skutečnost právě výrazně dokumentuje tendenci, o níž se zmínil s. Hendrych v prosinci na zasedání ústředního výboru strany, že realizace našich právních norem není vždy vynucována násilím. To platí ve zvýšené míře v oblasti hospodářských vztahů k rolníkům.

Dalším význačným rysem zemědělskodružstevního práva, které bude mít a má obecnější platnost, je, že jeho normy umožňují družstevníkům, aby v jejich rámci a při jejich realizaci na svých členských schůzích sami se usnášeli na pravidlech chování, která jsou pro jejich členy obecně závazná a mohou mít právní důsledky. V popředí našeho zájmu stojí však nejen právní, ale i neprávní formy organizující činnosti státních a také družstevních orgánů. Objevují se zemědělskodružstevní vztahy právem neupravené.

Přitom je naprosto jasné, že organizující činnost stranických a státních orgánů směřuje k tomu, aby družstevníci při uskutečňování právních předpisů a hospodářsko-politických směrnic strany a vlády své vzájemné vztahy sami organizovali tak, aby své družstvo upevňovali, jeho výrobu zvyšovali a aby socialistický charakter svého družstva v procesu budování socialistické a komunistické společnosti dále pro-

hlubovali. Státní orgány, jimž je svěřeno vedení jednotných zemědělských družstev (jsou to zejména národní výbory), podněcují iniciativu a aktivitu družstevníků při uskutečňování politiky strany na vesnici. To platí mutatis mutandis při veškeré řídicí a organizující činnosti státu, protože jde vždy o organizování lidí. Toto právě postrádám v referátu s. Levita. Nestačí vidět jen organizující státní orgány, ale je třeba vidět, že tyto orgány vlastně organizují činnost lidí. To znamená, že řízení výrobního procesu není jen správou věcí, ale vždycky je řízením lidí a podněcováním jejich tvůrčí, samostatné, uvědomělé, iniciativní činnosti. K tomu cíli má směřovat celá organizující činnost státních orgánů.

Proto klade strana tak veliký důraz na rozvíjení družstevní demokracie, aby družstevníci měli co nejaktivnější účast na řízení a správě svého družstva a všeho družstevního hnutí a aby se přitom prohluboval socialistický charakter družstevní demokracie. Další rozvíjení družstevní demokracie různými formami společenské činnosti družstevníků je umožněno dosaženými úspěchy při dokončení socialistické přestavby vesnice, upevněním socialistických výrobních vztahů a růstem socialistického vědomí družstevních rolníků; stává se však také nutností v zájmu důslednějšího plnění vytyčených úkolů, což může být výsledkem jen uvědomělé činnosti mas, a také v zájmu větší efektivity centrálního řízení.

Družstevní demokracie je právě tou zásadou, která nejlépe umožňuje, aby včerejší od sebe izolovaní rolníci byli vedeni ke kolektivní práci a k společenské kázi, k podřizování individuálních zájmů zájmům celku. Družstevní demokracie v socialistickém zřízení nemůže být ničím jiným než formou a projevem socialistické demokracie, ale její socialistický charakter se formuje a prosazuje v boji proti všem individualistickým přežitkům malovýrobní minulosti. Družstevní demokracie v naší společnosti vzniká v důsledku nižšího stupně zespolečenštění výroby a touto skutečností podmíněným stupněm společenského vědomí družstevníků, jakož i v zájmu překonání individuální malovýrobní nerovnosti, jako třídní nástroj. Proces prohlubování družstevní demokracie, jakožto demokracie socialistické, probíhá v těsném sepětí s rozvojem zemědělské velkovýroby, prohlubováním socialistického vědomí družstevníků a s odstraňováním podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Právě proto je družstevní demokracie jen historicky omezenou kategorií.

Z hlediska organizátorské práce státních orgánů, uskutečňujících státní vedení družstev, jde však o to, aby družstevní rolníci byli právě pomocí všech forem družstevní demokracie zapojováni do řízení společenských procesů, aby bylo dosaženo rychlejšího rozvoje výroby. Právě proto tvoří státní vedení družstev a družstevní demokracie dialektickou

jednotu jako výraz principu demokratického centralismu. Z hlediska právní vědy vyplývá z toho závěr, že je nesprávné odtrhnout od sebe obě stránky této jednoty, tj. družstvo a organizující činnost státu, jen proto, aby se učinilo zadost dělení práva na tradiční právní odvětví. Veliké cíle, které strana pro naše zemědělství z hlediska celkového vývoje naší společnosti vytyčuje, vyžaduje komplexní bádání těchto problémů.

Naši pozornost upoutají velké kodifikační práce, k nimž jsme přistoupili podle prosincového usnesení ÚV KSČ. Důležité a zásadní změny bylo zapotřebí provést také v oblasti zemědělskodružstevního práva. V těchto dnech budou publikovány vládou schválené a V. sjezdem JZD přijaté nové vzorové stanovy JZD, které můžeme již nazvat vzorovými stanovami družstevní socialistické velkovýroby. Bude vydán vzorový jednací řád a nový vzorový pracovní řád. V. sjezdem schválené nové zásady odměňování bez pracovních jednotek jsou zatím ověřovány v praxi. Na podkladě vydaných předpisů vznikají společné podniky družstev a meliorační družstva. Tyto nové společensko-ekonomické vztahy, stejně jako slučování družstev, staví naše pracovníky před nové otázky, které lze řešit jen v těsné souvislosti se společenskou praxí.

Projev s. Stuny vlastně rozvíklal klasickou stavbu našeho právního systému a je skutečně velmi podnětným krokem k tomu, abychom se začali velmi vážně zabývat celou systematikou práva.

V této souvislosti bych chtěl již tradičně uvést jednu poznámku. Jestliže mluvíme o systému práva, myslím, že je nemyslitelné, aby právní vztahy, které se týkají půdy, tak významného předmětu, základu bohatství našich národů, zůstaly neuspořádány. Právě proto se stává otázka pozemkového práva jako samostatného právního odvětví a samozřejmě i odvětví právní vědy velmi aktuální otázkou.

VALÉR FÁBRY

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Po osvobození naší země Sovětskou armádou jenom Komunistická strana Československa důsledně prosazovala uskutečnění požadavku XII. hlavy Košického vládního programu, vypracovaného KSČ v Moskvě ke konci druhé světové války: „Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství.“ Toto prosazování nebylo lehké. O znárodnění bank

byl sveden prudký boj již v přípravném jednání před vydáním znárodňovacích dekretů.

V rámci tehdejší Národní fronty, z iniciativy KSČ, ustavil se v červenci 1945 Národní blok pracujícího lidu měst i venkova, sestávající z KSČ, Čsl. soc. dem. strany a Čsl. nár. socialistické strany za tím účelem, aby byly sjednoceny názory na řešení hospodářských a finančních otázek nejdříve mezi socialistickými stranami. V návrhu hospodářské politiky Národního bloku bylo uvedeno, že „v této době, za podmínek národní revoluce, Národní blok zachovává názor, že naším bezprostředním úkolem je provedení znárodnění a důsledná demokratizace především na poli hospodářském“. A dále: „Je nutně zapotřebí, abychom za pomoci nové národní a lidové správy svého hospodářství rychle obnovili hospodářský život, oživilí výrobu, a tak zajistili všem práci a výdělek. Pouze důsledné provádění vládního programu umožní nám splnění těchto velkých úkolů a zajistí, aby byl dodržen slib vlády, že v osvobozené republice nepřevládne kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy pracujícího lidu měst i venkova.

Přitom je nutné, abychom se vyvarovali dvou nebezpečí. Na jedné straně radikálního křiklounství a na druhé straně ústupků a přizpůsobování se starému kapitalistickému systému.“

Při jednání v Národním bloku zástupci Čsl. nár. soc. strany se snažili oddálit znárodnění klíčových průmyslových podniků, bank a pojišťoven až do zvolení řádného ústavodárného národního shromáždění, doufajíce, že potom bude možno úspěšněji mařit splňování Košického vládního programu. Později po znárodnění bank zástupci Čsl. nár. soc. a soc. demokratické strany úporně hájili požadavek několika bank, doufajíce, že aspoň v jedné si zajistí vliv a budou moci tak poskytovat hospodářskou pomoc zbytkům buržoazie.

Tak jako při vydání znárodňovacích dekretů hlavní úlohu měla Komunistická strana Československa, tak strana také po osvobození věnovala stálou a velikou pozornost všem úpravám právních norem, jimiž se spravovalo naše hospodářství, zvláště souboru norem finančních. Na nutnou přestavbu hospodářství a financí v osvobozené zemi pamatoval již ilegální ústřední výbor KSČ za okupace. Upozornil hospodářské odborníky, kteří spolupracovali s komunistickou stranou, že je nutno, aby studovali a připravovali návrhy opatření, která bude zapotřebí učinit po vyhnání okupantů.

Ve dnech 14.—16. března 1946 se konala v Praze první celostátní národohospodářská konference KSČ, na které se jednalo o nejdůležitějších hospodářských a finančních problémech a o hrubých návrzích na jejich možné řešení za daného stavu hospodářství. Na konferenci byly mimo

jiné předneseny návrhy základních úprav v oblasti nápravy měny, organizace správy bank, lidového peněžnictví všech tehdy existujících typů, pojišťovacích ústavů, státního rozpočtu a státního zadlužení. Zvláštní pozornost byla věnována soustavě daňové, poplatkové, státním monopolům, soustavě celní, kontrole státních příjmů a organizaci úřadů, zabývajících se vybíráním daní, poplatků a cel. Všechny návrhy se vztahovaly na první údobí etapy přechodu z hospodářství kapitalistického na hospodářství socialistické.

Zpráva první celostátní národohospodářské konference byla na VIII. sjezdu KSČ politickou komisí sjezdu projednána a pak sjezdem jednomyslně schválena.

Nejdůležitější myšlenky schválené zprávy byly pak zahrnuty do vládního programu první Gottwaldovy vlády, zejména ty části, které se vztahovaly na dokončení měnové reformy, snižování rozpočtových schodků, reorganizace peněžnictví a zjednodušení a modernizaci daňové soustavy. Tato část vládního programu, týkající se finančních úprav, byla pak ne bez odporu reakčních živlů, ukrytých v druhých stranách Národní fronty, postupně prováděna.

Jestliže při uskutečňování finanční reformy bylo možno poměrně snadno překonat odpor reakce v otázkách úpravy měny a novelizace zákona o přímých daních z r. 1927, počaly se objevovat stále větší potíže od přijetí zákona o cenových vyrovnávacích částkách, jimiž na úkor zisků soukromých podnikatelů mělo být financováno první snížení cen předmětů široké potřeby. Tyto potíže vzrostly po přijetí prvního zákona berní reformy č. 109 z r. 1947 Sb. o dani ze mzdy. Zákon o dani ze mzdy měl značný politický význam, protože pracujícím přinesl snížení daňového břemene a ukázal jim, že KSČ na ně myslí i v daňové politice. Zápas svedený o tuto daň byl předzvěstí dalších prudkých srážek s reakcí, která ve vládě proti Komunistické straně Československa ostře vystoupila při první vhodné příležitosti. Touto příležitostí bylo projednávání opatření pro pomoc zemědělcům, kteří utrpěli hospodářské ztráty v r. 1947 katastrofálním suchem, jakého v takovém rozsahu v našich zemích nebylo téměř 100 let. Komunistická strana Československa této příležitosti použila k tomu, aby ukázala všemu obyvatelstvu naší země, jací jsou ve skutečnosti ti demokraté a přátelé lidu, za které se vydávali předáci ostatních politických stran. Pracující lid celé republiky, dělníci, rolníci, pracující inteligence a drobní živnostníci, poučení KSČ, dožadovali se pak zdanění milionářů bouřlivě. Současně se zákonem o milionářských dávkách byl přijat zákon o zdanění předmětů zbytné potřeby, tzv. „přepychová daň“. Výnos milionářských dávek a daně přepychové byl odváděn do Fondu pro zmírnění škod způsobených mimořádným

suchem. Z Fondu se zemědělcům poskytovaly zvláštní příplatky k výkupním cenám a hradilo krmivo v nejhůře postižených oblastech.

Komunistická strana Československa věnovala hned od května 1945 stálou pozornost také finančním otázkám národních výborů. Snahou strany bylo postavit národní výbory na pevnou hospodářskou základnu. Země, okresy a obce dostaly jednak náhradní příděly místo bývalých příjmů ve formě přírážek k přímým daním a jednak prostředky, jimiž mohly uhradit schodky rozpočtů zemí, okresů a obcí. Těmito opatřeními hospodaření národních výborů všech stupňů bylo aspoň z největší části zajištěno do té doby, než byly provedeny trvalejší úpravy, které pak byly uskutečněny v r. 1950.

Komunistická strana Československa postupovala podobně i v oblasti státního rozpočtu. Návrh na přestavbu státního rozpočtu byl připraven již v r. 1946. Státní rozpočet na r. 1947 jako první rozpočet plánovaného hospodářství sestavoval komunistický ministr financí (s. Dolanský).

Rozpočet byl přizpůsoben požadavkům, které na něj byly kladeny. Byl jednotný, jasný a pravdivý. Nebyl již dělen na rozpočet řádný a mimořádný, jak tomu bylo dříve. Byl sestaven přehledně a nebylo těžké se v něm vyznat. Rozpočet ještě neobsahoval rozpočty národních výborů, ani rozpočty znárodněných nebo národních podniků. Ty byly zapojeny do rozpočtu později. Výsledky státního hospodaření za r. 1947 byly značně lepší než rozpočet předpokládal. Nesplnila se tajná naděje reakcionářů, že tak jako za buržoazní republiky i nyní výsledky hospodaření budou mnohem horší, než předpokládal rozpočet. Proto při projednávání rozpočtu se reakce (ministři Zenkl, Drtina, Stránský) úporně dožadovala, aby se rozpočet vrátil ke staré struktuře a znovu se rozdělil na řádný a mimořádný tak, aby se průhlednost rozpočtu zamlžila a na prostředky státního rozpočtu se mohly klást ekonomicky neodůvodněné, demagogické požadavky. Projednávání rozpočtu na r. 1948 probíhalo v napjatém politickém ovzduší.

Rozdrcení kontrarevolučního puče v únoru 1948 teprve otevřelo širokou cestu řadě právních úprav v oboru finančního práva na všech jeho úsecích. Úpravy probíhaly v oblasti práva rozpočtového, daňového, v oblasti právní úpravy financování podniků, úvěru, peněžního oběhu, zúčtovacího styku a organizace peněžních ústavů. Postupně právní úpravy finančních vztahů navrhované stranou jednak respektovaly tehdy dostiženou etapu vývoje národního hospodářství, jednak připravily půdu k velké a důkladné finanční reformě z r. 1952, dovršené peněžní reformou v r. 1953.

Ve velké finanční reformě r. 1952 a 1953 byly zužitkovány sovětské zkušenosti a položeny základy našeho socialistického finančního práva, které v hlavních rysech platí do dneška, i když po XX. sjezdu KSSS

v něm byly provedeny některé korektury a zlepšení, odpovídající výsledkům dosaženým v národním hospodářství.

Finanční právo vybudované podle návrhů KSČ se stalo velmi důležitým nástrojem, jímž byla provedena finanční konsolidace země a jímž se úspěšně řídí a kontroluje celé nové národní hospodářství. Nové finanční právo účinně pomáhalo dotvořovat socialistickou základnu naší země. Nyní bude působit na vytvoření komunistické společnosti. Proto bude nutno pokračovat v další výstavbě finančního práva, aby odpovídalo potřebám vyspělé socialistické společnosti a pak se úplně přeměnilo v obsahu i formě pro potřeby komunistické společnosti. Pro první dobu bylo by správné vypracovat a shrnout základní předpisy finančního práva do jednotného finančního kodexu, jenž by v základních rysech lépe upravil vztahy rozpočtové, zvláště mezi státním rozpočtem a rozpočty národních výborů; vztahy daňové se zřetelem k postupnému odbourávání daní placených obyvatelstvem; plánování úvěru a řízení národního hospodářství úvěrem, peněžním oběhem a zúčtováním. Finanční kodex by měl upravit právní povahu vrcholných státních bilancí, tj. úhrnného finančního plánu a bilanci příjmů a vydání obyvatelstva.

Věda finančního práva by se měla zaměřit k vytyčení a stanovení míry odpovědnosti řídicích orgánů za správné plnění finančních plánů podniků i rozpočtů národních výborů a k vytváření předpokladů, aby vedle vnitřní nejvlastnější potřeby „pracovat“ byla vytvořena a podporována také vnitřní potřeba „hospodárnosti, šetření a úspory“ zhmotnělé, minulé (mrtvé) i nynější (živé) práce, na což dosavadní právo ani svým obsahem, ani formou naprosto nestačí. Nejde jen o civilistickou odpovědnost nebo o odpovědnost podle pracovního práva za škody, nýbrž o odpovědnost novou, o odpovědnost za plnění a úsporu jak kolektivní, tak individuální, která bude stále více charakterizovat budoucí komunistické společenské vztahy. Do té doby však, než se úspornost stane všeobecnou potřebou každého člověka i každého kolektivu, jako výraz a vědomí úcty k lidské práci, minulé i nynější, je nutno k vědomí úspornosti vychovávat i tlakem finančních sankcí a různými dalšími formami finančního donucování. Věda finančního práva by v tomto směru měla dosáhnout takového předstihu, jaký z iniciativy KSČ měla při zahájení přestavby staré kapitalistické finanční soustavy na socialistickou a jenž se ukázal tak výhodným při působení finančního práva na výstavbu socialistické základny.

BEDŘICH SPÁČIL

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

Vedoucí a inspirující úloha naší komunistické strany se jasně odráží, jak poukázali mnozí soudruzi přede mnou, i v současných kodifikačních pracích. Zasedání ÚV strany ve dnech 7.—8. prosince 1960 se široce a podrobně zabývalo otázkami dalšího upevňování socialistické законности a zlidovění našeho soudnictví. Po přijetí nové socialistické ústavy se naše strana výrazně zaměřila na důležité úseky našeho právního řádu, na zásadní otázky jeho dalšího zdokonalování, neboť náš právní řád musí udržovat krok s vývojem naší společnosti, musí být v souladu s rozvojem uvědomění našich pracujících. Stručně řečeno, z prosincového usnesení ÚV vyplývá, že náš právní řád musí stát čelem k životu, k velkým úkolům, které souvisí s výstavbou rozvinuté socialistické společnosti u nás a musí napomáhat jejich plnění. Přitom musí existovat soulad mezi právními normami a principy socialistické morálky.

Usnesení ÚV z prosince 1960 dalo i zásadní politickou směrnicí k vypracování zákona o místních lidových soudech, k vypracování základních justičních předpisů, k vypracování pracovního kodexu a předpisů o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi. Je nepochybné, že usnesení ÚV plně odráží skutečnost definitivního vítězství socialismu v naší zemi, že usnesení znamená a musí znamenat nástup strany a všech pracujících proti všem nedostatkům v našem životě. Jejich společným jmenovatelem, jak uvedl ve svém referátu na zasedání ústředního výboru KSČ s. Hendrych, jsou pozůstatky buržoazního myšlení, pozůstatky buržoazní minulosti ve způsobech života a jednání našich lidí. Usnesení ÚV je tak závažnou a promyšlenou směrnicí strany k provedení hluboké změny v našem zákonodárství i v soudní organizaci.

Ve svém diskusním příspěvku se chci zabývat otázkou, jak se usnesení ÚV strany z 8. prosince 1960 promítá v pracích na přípravě nového občanského zákoníku.

Jak známo, návrh nového občanského zákoníku má vypracovat ministerstvo spravedlnosti. Je samozřejmé, že pro kodifikační komisi, ustanovenou při tomto ministerstvu, usnesení strany znamenalo vůdčí pokyny, jakým směrem se má připravovat nový občanský zákoník. V současné době jsou vypracovávány zásady nového občanského zákoníku.¹⁾ V referátě s. Hendrycha se jednoznačně konstatovalo, že náš platný občanský zákoník zastaral. Zastarání našeho občanského zákoníku je důsledkem bouřlivého vývoje života naší společnosti, důsledkem změněných společenských poměrů. Vztahy mezi občany a socialistickými organizacemi při uspokojování hmotných a kulturních potřeb, při poskytování služeb získaly plně socialistický charakter. Zakotvení těchto **nových** vztahů

¹⁾ Rozuměj: jaro 1961.

musí obsahovat samozřejmě i základní předpis na úseku občanského práva, neboť dosavadní předpisy na tomto úseku se neměnily a dostaly se do rozporu s nově se vytvářejícími socialistickými vztahy nebo vůbec chybí. Občanský zákoník zastaral, neboť nepostihuje vše nové, dnešní a zítřejší, co se vytvořilo a utváří v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů. Jeho závažným nedostatkem je to, že v něm nejsou upravena základní majetková práva a povinnosti občanů právě v této oblasti. Tak můžeme říci, že současný dnešní občanský zákoník není s to napomáhat zvyšování životní úrovně pracujících. Soudruh prof. Levit hovořil o tom, že právní věda často neřešila hlavní otázky, související s rozvojem naší společnosti, že stav vědy neodpovídal a neodpovídá často převratným změnám v našem životě. To se jasně ukázalo při přípravách kodifikačních prací nového občanského zákoníku. Kromě článků otištěných v časopise Socialistická zákonost a kromě dvou prací, o nichž zde hovořil s. doc. Stuna, až do letošního roku naše právní věda neřešila základní otázky právní regulace vztahů v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů. Proto řada závažných teoretických otázek musela být řešena přímo až v kodifikační komisi bez účasti a vážného přispění naší právní vědy. Domnívám se proto, že je zcela správné, že soudruzi ze Socialistické zákonosti burcují teoretiky, pokud jde o nové jevy na úseku občanského práva. Potvrzuje to i usnesení ÚV KSČ, které uložilo jako jeden z hlavních úkolů při vypracování nového občanského zákoníku stanovit jasně a přehledně majetková práva občanů, a to zejména upravit majetkové vztahy mezi občany a socialistickými hospodářskými organizacemi i mezi občany navzájem. Usnesení říká, že půjde zvláště o vztahy vznikající při zásobování obyvatelstva, při poskytování služeb, při užívání bytů apod. V usnesení ÚV KSČ se zdůrazňuje, že nový občanský zákoník má a musí vycházet ze spojitosti vlastnictví socialistického společenského s vlastnictvím osobním, jehož hlavním zdrojem je u nás práce každého občana. Domníváme se, že to je východiskem a základem nového občanského zákoníku.

Naše strana tak dala jasné směrnice k hlavnímu obsahu občanského zákoníku, zákoníku již vyspělé socialistické společnosti. A tato stranická směrnice umožnila i vypracování nové koncepce občanského zákoníku, jeho nové pojetí, pojetí, které především, a to bych chtěl zdůraznit, rozbíjí abstraktní pojetí některých právních institucí, zejména v oblasti závazkového práva, a které počítá s tím, že široký komplex hospodářských vztahů socialistických organizací bude upraven ve zvláštním, samostatném a občanskému zákoníku rovnocenném zákonu. Navrhuje se proto, aby občanský zákoník ve svém novém pojetí upravoval především majetkové vztahy mezi občany a socialistickými organizacemi

i mezi občany navzájem v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb. Při tom návrh celé nové úpravy vychází z nerozlučné spojitosti socialistického společenského vlastnictví s vlastnictvím osobním, z jednoty zájmů společnosti a jednotlivce, jakož i z té skutečnosti, že základní míra uspokojování potřeb občana je v současném údobí budování vyspělé socialistické společnosti určována jeho prací ve prospěch společnosti. Soudruh Boguszak se zde dnes odpoledne částečně dotkl této otázky. Říkal totiž, že dokud bude odměňování podle práce, bude existovat snaha určitých jednotlivců nebo skupin urvat více ze společenského fondu než odpovídá jejich práci. O těchto otázkách se hovoří i v diskusi, která se v poslední době rozvinula na stránkách sovětského tisku. Stát i společenské organizace musí kontrolovat míru práce a míru spotřeby. Socialistický stát dnes plně ovládá sféru výroby a domníváme se, že musí plně proniknout i do sféry spotřeby, kde jsou ještě často nezdravé a socialistické společnosti cizí jevy. Velkým pomocníkem zde může být například ROH. Zde odkazují na některé články, které se objevují v poslední době i na stránkách našeho tisku, zejména v Rudém právu. Socialistický stát, aby mohl správně kontrolovat míru práce a míru spotřeby, musí co nejdůsledněji zabraňovat vzniku a ochraně takového vlastnictví, do kterého majetek byl nabyt v rozporu se zájmy společnosti, spekulací apod., a které by umožňovalo takovou míru spotřeby, která by neodpovídala míře práce. Právě o to se snaží zásady nového občanského zákoníku. Tomu podle našeho názoru pomůže i rozbití některých obecně formulovaných právních institutů a vytvoření takových institutů, které v sobě, ve své konkrétnosti budou obsahovat sémě mnohých principů nové morálky. Současně to znamená, že občanský zákoník musí rozvést takové instituty, které umožní správnou míru spotřeby tam, kde to odpovídá míře práce. Těm musí dát co nejvyšší ochranu. Návrh zdůrazňuje, že základem občanských práv, upravených navrhovaným občanským zákoníkem, je společenské zřízení, socialistická hospodářská soustava, která mohutným rozvojem výroby zabezpečuje také neustálý vzestup životní úrovně pracujících. Na zasedání ÚV KSČ v prosinci s. Hendrych, když hovořil o kodexu práce, zdůraznil, že velká část ustanovení v tomto zákoníku bude výrazně regulovat chování lidí podle principů komunistické mravnosti. Domníváme se, že by to mělo v plné míře platit i pro nový občanský zákoník. Proto plně v soulase s usnesením ÚV KSČ návrh zásad nového občanského zákoníku zakotvuje poměr občana především k socialistickému společenskému vlastnictví, ke společnosti vůbec, i k ostatním spoluobčanům.

Z usnesení strany dále vyplývá, že otázce úpravy osobního vlastnictví bude třeba věnovat daleko větší pozornost, než tomu bylo při kodifikaci nyní platného občanského zákoníku, kde — jak známo — se výhradně

osobním vlastnictvím zabývá pouze § 105. Úprava osobního vlastnictví v novém občanském zákoníku je navržena tak, aby především co nejvýrazněji vyjadřovala jeho charakteristické znaky, to je nerozlučnou spojitost se socialistickým společenským vlastnictvím, dále tu skutečnost, že jeho základní zdroj je práce občana ve prospěch společnosti, a že toto vlastnictví musí mít spotřební určení. Tak navržená úprava upevňuje institut osobního vlastnictví jako socialistický institut, jako výraz socialistické zásady odměňování podle práce. Někteří soudruzi projeví obavy o předimenzovanost úpravy osobního vlastnictví v novém občanském zákoníku, ale, jestliže jsme jednotni v tom, že nový občanský zákoník zahrnuje sféru majetkových vztahů mezi občany a mezi socialistickými organizacemi a mezi občany navzájem v oblasti uspokojování hmotných a kulturních potřeb, je podle našeho názoru třeba, aby v tomto zákoníku byla podrobně vymezena především otázka osobního vlastnictví, jako základního institutu občanského práva. Úprava osobního vlastnictví musí být jasná a srozumitelná. To platí samozřejmě pro celý občanský zákoník, ale zde zvláště. Proto návrh zásad věnuje zvýšenou pozornost otázkám, které souvisejí např. s úpravou rodinných domků. Při průzkumu se ukázalo, že v Československu existuje kolem dvou miliónů rodinných domků, které z 65% kryjí potřebu bydlení. Proto úprava vztahů, které souvisí s rodinnými domky, se dotýká značné části našich pracujících. Konečně citlivost této otázky v myslích našich pracujících ukázala nejlépe diskuse o nové ústavě.

Pro nedostatek času nemohu ukázat na základní kritéria, která jsou rozhodující pro určení rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví. Vycházíme především z jeho spotřebního určení a navrhuje se stanovit, že rodinný domek je obytný dům, který svým stavebním uspořádáním je určen pro potřeby vlastníka a jeho rodiny.

Zásady nového občanského zákoníku navrhuji vytvořit nový institut osobního užívání malých pozemků, který občanům zajistí, aby prostřednictvím tohoto institutu mohli plně uspokojit svou potřebu bydlení (rekreace), aniž by museli pro to pozemek k výstavbě rodinného domku (chaty) kupovat a získávat jej do vlastnictví. Tento institut osobního užívání se navrhuje proto, že dosavadní právo stavby se nevžilo a vůbec se neosvědčilo. Přitom samozřejmě navržená úprava vychází z toho, že již existující vlastnické právo občanů k malým pozemkům, které slouží uspokojování osobních potřeb, zůstane plně zachováno.

V souvislosti s vítězstvím socialismu, a tak, jak to ukládá usnesení ÚV, budou zcela nově upraveny závazkové vztahy. Samostatně se navrhuje upravit smlouvy, které uzavírají občané se socialistickými organizacemi při uspokojování svých hmotných a kulturních potřeb. Zde půjde o zcela nový typ smluv — koupě zboží v socialistickém obchodě,

služby na zakázku, přepravní služby, půjčování předmětů dlouhodobé spotřeby apod. Samostatně pak se upravují smluvní závazkové vztahy mezi občany, kde se zdůrazňuje jejich charakter soudružské výpomoci, a to, že musí být ovládány zásadami socialistické morálky. Pokud jde o úpravu vlastnických vztahů dožívajících, navrhuje se navázat v občanském zákoníku na článek 9 naší ústavy. Pokud jde o výměnky a věcná břemena, počítá se se zachováním práv již dříve nabytých.

Pokud jde o zástavní práva, vychází se z toho, aby byla zachována pouze ta zástavní práva, která vznikají podle zvláštních předpisů, a současně se navrhuje zachovat smluvní zástavní práva, již dříve nabytá.

Aby byly chráněny důležité zájmy socialistických orgánů, např. zájem státních spořitelů při poskytování půjček, bude podle našeho názoru plně vyhovovat, vedle jiných forem, smluvní omezení převodu nemovitostí.

Na zasedání ústředního výboru strany v prosinci 1960 zdůraznil soudruh Hendrych významné poslání práva při vytváření socialistických vztahů mezi lidmi, při výchově nového člověka, budovatele socialismu a komunismu. O vyjádření tohoto významného poslání se snaží i vypracované zásady nového občanského zákoníku, o nichž jsem se ve stručnosti zmínil. Je zřejmé, že usnesení ústředního výboru strany vytvořilo všechny předpoklady pro úspěšné zakončení prací na novém občanském zákoníku. Je třeba, abychom se v této fázi všichni společně podíleli na konečném zduhu díla, jak to také strana od nás očekává.

STANISLAV ZDOBINSKÝ

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Návrh nového občanského soudního řádu je návrhem jednoho z kodexů připravovaných už za existence socialistického společenského řádu u nás a tyto kodexy budou, jakmile se stanou zákony, platit v naší republice jako státu socialistickém.

Jedním z charakteristických rysů socialistické společnosti je to, že rozpory, které se v ní vyskytují, jsou neantagonistické povahy. Rozpory takové povahy jsou projednávány a řešeny též soudy v občanském soudním řízení.¹⁾ K tomuto řízení totiž dochází jednak tam, kde údajně už

¹⁾ Mám zde na mysli pouze řízení konané před okresním nebo krajským soudem, resp. i nejvyšším soudem, neboť nový občanský soudní řád bude upravovat pouze řízení před těmito soudy.

došlo k porušení subjektivního občanského práva, jednak tam, kde se zásah soudu jeví potřebným, aby se předešlo případnému porušení subjektivních občanských práv v budoucnosti. Účastníky řízení jsou zde buď jen občané nebo vedle občanů socialistické právnické osoby.²⁾ Rozpory takové povahy řešené soudy nemohou být považovány za antagonistické, když rozpor mezi zájmy jednotlivce a zájmy společnosti v socialistickém státu není rozporem antagonistickým. Neantagonistické rozpory se v socialistické společnosti řeší nenásilnými prostředky a rozpor je vyřešen, je-li druhá strana získána pro to, proti čemu se dříve stavěla. To platí též pro činnost soudů socialistického státu. Naše nová ústava říká, že soudy celou svou činností vychovávají občany k oddanosti vlasti a věci socialismu, k zachovávaní zákonů a pravidel socialistického soužití i k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti. To se vztahuje na činnost soudů také v občanskoprávním řízení. Zde může a má soud výchovně působit nejen přesvědčivostí svých rozhodnutí, ale i způsobem, jakým si počíná během řízení samého. Jak je tento požadavek konkretizován v návrhu zásad nového občanského soudního řádu, v návrhu, který ještě není schválen?

Aby soud mohl snadno a účinně vykonávat za řízení na účastníky výchovný vliv, je třeba, aby s nimi byl co nejvíc v ústním přímém styku. Proto platí pro občanské soudní řízení zásada ústnosti, která je prohlášena i v ústavě, a v důsledku toho i zásada přímosti. Ústnost jako zásadu řízení nelze chápat, jak to dělalo buržoazní právo, formalisticky. Zejména nelze usuzovat, že když platí zásada ústnosti, smí soud přihlížet jen k tomu, co mu bylo účastníky sděleno ústně, a nechávat bez povšimnutí, co mu sdělili pouze písemně. Soud, který by věc takto chápal, dostal by se do rozporu s požadavky života a kladl by překážky zjišťování objektivní pravdy v řízení. Soud musí respektovat písemná sdělení a návrhy účastníků stejně jako ústní.

Soud jako orgán státu hájí obecné zájmy, zájmy společnosti, kdežto účastníci leckdy hájí své, právním řádem neopodstatněné, individuální zájmy. V socialistickém společenském zřízení to znamená existenci neantagonistického rozporu. Cílem občanskoprávního řízení je vyřešit tento rozpor. O to se musí, má-li řízení skutečně dosáhnout tohoto cíle, přičinit jak soud, tak účastníci v průběhu řízení. To se děje formou součinnosti obou. Věc je projednávána za činné, vzájemně se doplňující a podmiňující účasti účastníků i soudu. Tak chápe socialistické občanské právo procesní zásadu projednací, a tato zásada jen takto pojatá,

²⁾ Věci, ve kterých by účastníky řízení byly jen socialistické právnické osoby, mají být podle dosavadních legislativních disposic vyloučeny z pravomoci okresního, krajského a nejvyššího soudu.

umožňuje soudu působit na účastníky výchovně už v průběhu řízení. Proto také nemůže soud jen trpně přihlížet k tomu, že účastník se zřekl nároku, jehož přisouzení se domáhal, nebo že jeho odpůrce tento nárok uznal nebo že oba se dohodli na smíru. Došlo-li k takovému dispozičnímu úkonu před ním, je povinen jej přezkoumat a rozhodnout, zda jej schvaluje; jinak pro něj není závazný. Soud jej neschválí, odporuje-li zákonu nebo obecnému zájmu nebo narušuje-li podstatně něčí práva. V tom směru je tedy zásada dispoziční zúžena.

Plodná součinnost soudu s účastníky by byla při nejmenším ohrožena, ne-li vůbec znemožněna, kdyby vztah všech účastníků vůči soudu nebyl stejný, tj. kdyby neměli za řízení všichni stejná procesní práva, resp. povinnosti, čili kdyby neplatila zásada rovnosti účastníků, resp. zásada rovného jejich slyšení. Pro socialistické občanské procesní právo je její existence samozřejmostí. Má sama výchovný účinek na účastníky, posiluje důvěru k soudu. S ní je spjata i povinnost soudu poučit účastníky o jejich procesních právech a povinnostech.

Řízení má být jednotné, a to ve dvojím smyslu: jednak v tom, že pro ně nemají platit pouze jedny předpisy bez ohledu na to, o co v něm jde, jednak v tom, že zákon je, pokud probíhá v jedné a téže stolici, nedělí na žádné relativně samostatné úseky, jejichž sled by byl předem určen. Řízení má tvořit jeden celek, uvnitř něhož může soud s přihlédnutím k individuálním okolnostem každého projednávaného případu plně uplatnit svou řídicí funkci, volit co nejúčelnější postup a postarat se o to, aby bylo ukončeno co nejdříve a s vynaložením co nejmenších nákladů. S tím souvisí též zachování zásady dvouinstančního rozhodování.

Je jasné, že tendence co nejvíc zpružnit a zhospodárnit průběh řízení nemůže jít na úkor důkladnosti projednání věci. Soud musí vždy dbát o dokonalé zjištění skutečného stavu věci, bez něhož je správné a přesvědčivé rozhodnutí nemyslitelné. Zásada materiální pravdy, jejíž význam je zvýrazněn tím, že se stala ústavní zásadou, zůstane vůdčím principem řízení spolu s volným hodnocením důkazů.

Uskutečňování zásad, o kterých jsem dosud mluvil, je důležité hlavně tím, že vytváří příznivé podmínky pro to, aby soud mohl plně rozvinout v občanském soudním řízení výchovné působení. Jako prostředky tohoto výchovného působení se ony zásady uplatňují méně výrazně. V tom směru vystupuje zase do popředí zásada veřejnosti soudního jednání, která je rovněž ústavní zásadou. Veřejnost kontroluje soudní jednání a zároveň je tímto jednáním, počíná-li si při něm soud správně, výchovně působeno nejen na účastníky řízení, ale i na ni samu. Tím je výchovný účín soudního jednání co do rozsahu znásoben a bude tím častější, čím častěji se budou soudní jednání konat v závodech za účasti

jejich osazenstva a v obcích, jak to předvídají zásady nového občanského soudního řádu. Tyto zásady se snaží také zintenzívnit výchovný účín soudního řízení jednak tím, že ukládají soudům povinnost upozornit státní orgány a společenské organizace na závady, které zjistí, jednak tím, že umožňují národním výborům i společenským organizacím, aby vstoupily do řízení už zahájeného, a výjimečně aby národní výbory podávaly návrhy na zahájení řízení. Kde se to ukáže vzhledem k dané věci užitečným, budou soudy ve styku s národními výbory a společenskými organizacemi, i když do řízení nevstoupí.

V odvolacím řízení má mít soud druhé stolice právo přezkoumávat zpravidla celé rozhodnutí soudu I. stolice bez ohledu na to, zda je v odvolání napadáno celé nebo jen zčásti. Změnit je smí, zjistí-li soud I. stolice správně a úplně skutkový stav věci, ale nesprávně použil předpisů hmotného práva, nebo výjimečně i tehdy, lze-li nápravu v pochybení při zjišťování skutkového stavu spolehlivě a bez průtahů provést v odvolacím řízení a je-li při tom účastníkům dána možnost vyjádřit se k výsledkům takto doplněného nebo opakovaného dokazování. Rozhodnutí ve věci samé má mít vždy formu rozsudku a opravným prostředkem proti kterémukoli rozhodnutí, které ještě nenabylo právní moci, má být odvolání.

Přípustnost obnovy a stížnosti pro porušení zákona má být omezena tříletou lhůtou počítanou od právní moci rozhodnutí. Praxe totiž ukázala, že změna starších rozhodnutí nemá zpravidla už pro společnost význam a zjišťování nebo ověřování skutečností pro věc rozhodných je ztíženo. Oprávnění podat stížnost pro porušení zákona má mít též předseda krajského soudu a krajský prokurátor.

Počítá se s tím, že placení peněžitých pohledávek bude zpravidla vyžadováno exekucí na dlužníkův plat. Tzv. existenční minimum pro tuto exekuci má činit 300 Kčs na dlužníka a 100 Kčs na každou jím vyživovanou osobu měsíčně.

Nový občanský soudní řád bude stručnější už proto, že se soudům odnímají a do pravomoci zejména notářů přikazují některé věci nebo aspoň úkony, které dosud patřily soudům. Snahou má být zpružnit co nejvíce celé řízení a zestručnit procesní předpisy.

Domnívám se, že zásady nového občanského soudního řádu odpovídají požadavkům prohloubení demokratizace soudnictví, obsaženým v prosincovém usnesení ÚV KSČ, budeme-li je hodnotit v souvislosti se zákonem o místních lidových soudech, jakož i s návrhem zákona o organizaci soudů.

Zákon o místních lidových soudech a jeho uvedení v život znamená další důležitou etapu na cestě prohlubování socialistického demokratického v oblasti boje proti porušování zákonnosti. Jde o logické pokračování procesu, který pod vedením strany probíhá vlastně již od osvobození naší země Sovětskou armádou. Tento proces nutno chápat jako součást směru, jímž se ubírá celá společnost k demokratickému stále hlubšímu. Jde o to, aby na úseku boje proti trestným činům a jiným pokleskům právo jednak co nejlépe odráželo zájem většiny společnosti, jednak aby bylo uplatňováno za stále větší účasti samotných pracujících.

Ještě před vydáním trestního zákona a trestního zákona správního z r. 1950 zakotvilo ustanovení § 171 odst. 3 Ústavy 9. května požadavek demokratičnosti, tj. služebnosti práva zájmům většiny lidu; účast pracujících na soudnictví zakotvil pak na základě § 140 odst. 3 Ústavy 9. května zákon o zlidovění soudnictví. Demokraticismus našeho práva se pak dále rozvíjel v obou směrech — jak ve směru stále úplnějšího a přesnějšího odrážení zájmů většiny společnosti, tak ve směru širší a prohloubenější účasti pracujících na uskutečňování práva. Nutno ovšem připomenout, že obojí toto směřování jsou jen dvě složky jednoho a téhož procesu, navzájem podmíněné.

Desetitisíce občanů získaly zkušenosti jako soudci z lidu. Postupně se stávali nejen formálně, ale též prakticky plnoprávními členy senátů. Četní občané se podíleli na práci trestních komisí národních výborů. Zároveň pak před několika lety na různých místech z iniciativy nejuvědomělejších pracujících vznikaly různé orgány, které svou preventivní a výchovnou činností pomáhaly v boji proti porušování socialistické zákonnosti. Máme na mysli např. čestné soudy, které na Ostravsku působily na absentéry a opilce, a pozdější, mnohem rozvinutější již hnutí za vytváření soudružských soudů. Velký význam z hlediska možnosti pracujících podílet se na potírání protispolečenských jednání mělo též přijetí zákona č. 24/1957 Sb. o kárném (disciplinárním) stíhání, rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví. (I když tento zákon dává kárnou pravomoc vedoucímu podniku nebo jiné organizace socialistického sektoru, nevylučuje, aby pravomoc byla přenesena na jiné pracovníky; v praxi převážně rozhodují tříčlenné komise, složené z nejlepších pracovníků.)

Dosažený stupeň rozvoje naší společnosti, stupeň její morálně politické jednoty a zejména pak zmíněné zkušenosti značného počtu pracujících z aktivního boje proti porušování zákonnosti tvoří zhruba předpoklady vydání zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech. Praxe několika set soudružských soudů i činnost orgánů, zřízených podle zák.

č. 24/1957 Sb. ukázaly, že je již značný počet pracujících, kteří jsou s to účinně působit na drobné provinilce. Nevyskytly se celkem případy, v nichž by uvedené orgány byly zneužity ke krytí pachatelů závažných činů, v nichž by došlo k uplatnění úzkých individuálních nebo skupinových zájmů.

Zřizování místních lidových soudů má význam v první řadě pro výchovu pracujících. Nejde tudíž o nějaké zesilování, zvyšování trestní represe. Nejen členové místního lidového soudu, ale celé kolektivy pracujících budou mít příležitost ovlivňovat neukázněné pracující, učit se je vychovávat.

Místní lidové soudy nebudou přirozeně ve své práci osamoceny. Zákon totiž předpokládá spolupráci s národními výbory, ROH, ČSM, vedením podniků, závodů atd. (§ 2 zák.).

Místní lidový soud nepůsobí tudíž a ani nemůže působit izolovaně. Opора kolektivu, pomoc státních orgánů a společenských organizací je zárukou jeho autority.

Tato stránka, vystupující právě u tohoto nového článku jednotné soudní soustavy do popředí, má zejména obrovský význam pro výchovu pracujících. Zkušenosti soudružských soudů, stejně jako zkušenosti orgánů, vytvořených podle zák. č. 24/1957 Sb., ukazují, že povinnost odpovídat se před kolektivem nejvíce působí na ty z řad pracujících, kdo spáchali menší provinění. Působí silněji než pohrůžka trestem podle trestního zákona.

Místní lidové soudy se nebudou zabývat jakýmkoli poklesky, ale jen jednáními určité společenské závažnosti. Výchova občanů nepří náleží přirozeně jen jim, ale též organizacím ROH, ČSM, vedení podniku atd. Tendence přesunovat rozhodování o jakýchkoli poklescích na místní lidové soudy vedla by k rezortismu místních lidových soudů, k oslabení výchovné péče společenských organizací a jiných orgánů a nakonec — zejména na počátku činnosti místních lidových soudů — k jejich přetížení prací a brzdění jejich činnosti. V zákoně je boj proti pokleskům všeho druhu pojímán komplexně, jako věc všeho lidu, všech organizací a orgánů. Proto také zákon dává místnímu lidovému soudu v § 25 právo postoupit věc, která mu došla, orgánům podniku, závodu nebo společenské organizace, jde-li o případ, který tyto orgány mohou samy úspěšně rozhodnout.

Ovšem zmíněná nesprávná tendence nebude zřejmě převažující. Již dnes se pracující iniciativně chápou výchovy porušovatelů socialistické zákonnosti, a to v nejrůznějších organizačních formách. Vedle soudružských soudů projednávají různé poklesky také společenské organizace a občanské výbory. Četné případy jim postupují výkonné orgány ná-

rodních výborů, prokurátoři, po případech soudy. I zde je potřebné, aby se boj proti porušování zákonnosti stával stále více záležitostí kolektivu.

Účast lidu na soudním rozhodování v podobě členství v místních lidových soudech má určité zvláštnosti ve srovnání s jeho účastí na práci ostatních článků soudní soustavy. Všichni členové místního lidového soudu vykonávají funkci mimo své zaměstnání, není mezi nimi nikdo, kdo by tuto činnost konal jako své povolání (tak tomu je též u soudružských soudů a kárných orgánů podle zák. 24/1957 Sb.).

Rovněž je třeba vidět, že místní lidové soudy se nezřizují ve všech místech a na všech pracovištích, ale tam, kde k tomu dozrály podmínky (— tak je tomu i u soudružských soudů a konečně též u kárných orgánů podle zák. č. 24/1957 Sb. — srovn. § 2 odst. 2 zákona). Nelze přirozeně připustit, aby místní lidové soudy byly činné tam, kde v kolektivu není dost občanů, kteří by jako členové soudu dokázali prosadit uplatnění celospolečenských zájmů, kde valná část kolektivu by nedokázala pomáhat místnímu lidovému soudu v jeho výchovné práci. (Jestliže např. JZD dosud nevyužívají dostatečně ani zák. 24/1957 Sb., nelze předpokládat, že by uplatňovala zákon o místních lidových soudech, který vyžaduje potírat i četná další provinění vedle útoků na socialistický majetek.)

Účast lidu na boji proti porušování zákonnosti se vyznačuje ve srovnání s dosavadním stavem ještě další zvláštností. Ustanovení § 29 odst. 2 vyžaduje, aby byla dána „přítomnému kolektivu možnost podílet se na objasnění případu a přispívat k zhodnocení věci i provinilého občana. Občané přítomní při projednávání věci se proto mohou se souhlasem předsedy senátu ujmout slova a vyslovit své mínění“.

Poprvé přímo jako součást jednání soudu je zakotvena bezprostřední účast a tím i určitá spoluodpovědnost kolektivu za účinek jednání a rozhodnutí. I když soudy, kárné orgány podle zák. č. 24/1957 Sb., trestní komise NV si zjišťovaly a zjišťují různými způsoby mínění kolektivu o činu a provinilci (např. podle § 6 zák. č. 24/1957 Sb. musí být provinění předem projednáno v ZV ROH), zavedení účasti pracujících na soudním jednání v uvedené podobě je kvalitativně novým jevem.

Místní lidové soudy, tvoříce součást jednotné soudní soustavy, nejsou přirozeně ponechány samy sobě. Pod vedením stranických orgánů budou jim především soudy a prokurátoři maximálně pomáhat. Přitom nepůjde především o pomoc ve formě přezkoumávání rozhodnutí místních lidových soudů v řízení o odvolání, popřípadě v řízení o stížnosti pro porušení zákona, ale o přímou pomoc ve formách v podstatě již známých ze styku prokuratur a soudů se soudružskými soudy a kár-

nými orgány podle zák. 24/1957 Sb. Máme tu na mysli seznamování členů místních lidových soudů s úkoly soudnictví, s právními předpisy (přednášky, instruktaže), pomoc při objasnění konkrétních případů zvláště tam, kde místnímu lidovému soudu jsou postupovány k rozhodnutí trestné činy, aj. Státní orgány musí plně rozvinout svou organizátorskou úlohu, podporovat a rozvíjet iniciativu místních lidových soudů. Ústava ČSSR stanoví, že místní lidové soudy jsou článkem jednotné soudní soustavy naší republiky. Platí tudíž pro ně v zásadě všechny principy, jimiž se řídí československé soudy při svém jednání a rozhodování. Soudci místních lidových soudů jsou nezávislí, jsou voleni pracujícími a odpovídají pracujícím za svou činnost; mohou být též svými voliči odvoláni. Jednání před místními lidovými soudy probíhá tak, aby byla zjištěna materiální pravda. Uplatňuje se též taková zásada výstavby našeho soudnictví, jako je princip dvou instancí. (K tomu ovšem třeba podotknout, že možnost odvolání — přihlédneme-li ke zkušenostem z řízení podle zák. č. 24/1957 Sb. — bude patrně využívána jen ve velmi malé míře.)

Zákon o místních lidových soudech přináší četné a důležité úkoly také teorii, zejména nauce trestního práva.

Usnesení ústředního výboru KSČ z prosince 1960 zdůraznilo význam znalosti práva, zdůraznilo význam jeho propagace mezi pracujícími pro výchovu k dobrovolnému dodržování norem. Splnit čestně tento stranický úkol vyžaduje, aby teorie správně řešila otázky, které vznikají při používání práva.

Na základě hlubokého studia a zobecňování praxe místních lidových soudů a promýšlení celospolečenských aspektů boje proti rušitelům práva bude např. nutno zpřesňovat kritéria pro rozlišení provinění od poklesků méně závažných a od trestných činů.

Bude nutno prozkoumat, jak a nakolik se uplatní při posuzování provinění některé instituty obecné části trestního zákona.

Bude nutno zkoumat zkušenosti a navrhopvat další zdokonalení komplexně chápaného boje proti drobnému porušování zákonitostí — např. problematiku nejvhodnějšího způsobu projednávání věcí různých kategorií tak, aby vzrůstala autorita místních lidových soudů a účast kolektivů pracujících na jejich jednání. Zkoumání a zobecňování zkušeností místních lidových soudů nepochybně významně pomůže též při hledání cest k podstatnému snížení a posléze úplnému vymýcení zločinnosti.

Domníváme se, že i těchto několik pohledů na problematiku zákona o místních lidových soudech jasně ukazuje, že zde vzniká nový, důležitý orgán pracujících, v němž velice výrazně vystupují obecné rysy socia-

listického státu jako státu nové kvality. Proto zkoumání otázek místních lidových soudů zajisté přispěje i k novým řešením a pojetím ve vědě o státu a právu, k tomu, aby tato věda co nejlépe plnila své společenské poslání.

GUSTAV PŘENOSIL
ÚSTAV STÁTU A PRÁVA ČSAV

★

Komunistická strana Československa se na počátku své existence setkává s buržoazním pracovním zákonodárstvím a musí se zabývat jeho problematikou. V dvacátých letech tohoto století jsou zákony upravující vztahy mezi dělníky a zaměstnavateli standardním jevem buržoazní společnosti.

Problematika týkající se třídního charakteru buržoazního pracovního zákonodárství je poněkud složitější, než je tomu u ostatních oblastí buržoazního práva. Toto zákonodárství je na jedné straně nepochybně projevem vůle vládnoucí třídy kapitalistů povýšeným na zákon a je podmíněno životními podmínkami této třídy. Na druhé straně dochází k jeho vydávání ve značné míře pod tlakem boje organizované dělnické třídy a vůle vládnoucí třídy je tedy do jisté míry ovlivňována vůlí potlačené třídy. Tak v předmnichovské republice byly nejvýznamnější pracovní zákony vydány v období 1918—1920, kdy dělnictvo zahájilo útok proti ekonomickým základům kapitalismu, a v období 1935—1937, kdy dělnictvo vedlo energický boj proti přesouvání tíže hospodářské krize na pracující.

Buržoazní a reformističtí teoretikové a politikové všemožně využívali pracovního zákonodárství a některých dalších omezených buržoazních reforem k oslabení třídního vědomí dělnictva a k svádění dělnického hnutí na platformu hospodářských bojů (tradeunionismu). Toto zákonodárství bylo vydáváno za důkaz nadtřídnosti buržoazního státu, který zakročuje ve prospěch hospodářsky slabšího účastníka pracovního poměru. Tvrdilo se, že prostřednictvím pracovního zákonodárství a uznání kolektivních smluv může být vyřešena sociální otázka. Pravicoví socialisté toto zákonodárství spolu s kolektivními smlouvami a existencí závodního zastupitelstva zaměstnanců prohlašovali za „hospodářskou demokracii“, která nastupuje místo vlády kapitalistů a znamená příchod socialismu. Tak např. G. Habrman v projevu v poslanecké sněmovně 16. 9. 1924 nebo J. Kotek v knize Odborové sdružování (1931).

KSČ měla obrovskou zásluhu na odhalení a rozbití těchto nesprávných a demagogických teorií. Od počátku neúnavně ukazovala, že hospodářský boj je jen úsekem boje dělnické třídy a že je třeba ho spojit s bo-

jem politickým, který jedině může vést k odstranění nespravedlnosti kapitalistického řádu, k odstranění vykořisťování pracujících. Dokazovala, že pracovní zákonodárství je vydáváno buržoazním státem a je vydáváno jen, pokud je to prospěšné třídě kapitalistů. Vzhledem ke své omezenosti nemůže vést k podstatnému a trvalému zlepšení postavení dělnictva. V prvních letech existence KSČ se tyto zásady v důsledku přežívajících sociálně demokratických tendencí u řady vedoucích soudruhů nevyjadřovaly zřetelně a důsledně. Jasně v tomto směru je již usnesení V. sjezdu KSČ, které v části o hospodářském boji vyslovuje tyto zásady: zostřený boj proti reformistické byrokracii a taktika jednotné fronty zdola, boj proti průmyslovému míru a rozhodčímu soudnictví a stupňování hospodářských bojů v boje politické.

Komunistická strana nepopírala význam buržoazního pracovního zákonodárství pro dělnictvo. Vycházela z učení K. Marxe o velkém významu takových zákonů, jako je stanovení pracovní doby (Kapitál I, str. 325—326). Předkládala četné návrhy zákonů, jejichž přijetí by znamenalo skutečné zlepšení postavení pracujících. Bojovala proti zhoršování pracovního zákonodárství, ke kterému sahala buržoazní vláda, jakmile se jí to jevílo vhodným. Konkrétní požadavky na vydání pracovních zákonů obsahuje např. usnesení VII. sjezdu KSČ (1936) v bodu „Boj o odborové sjednocení.“

Lze uzavřít, že KSČ odhalila nesprávné buržoazní a reformistické teorie o buržoazním pracovním zákonodárství a že mu dala správné místo v boji dělnické třídy Československa za kapitalismu.

Podstatně odlišná situace vznikla po květnové revoluci r. 1945, zejména po upevnění politické moci dělnické třídy v období po únoru 1948. Mezi společenskými vztahy nabývají stále větší význam pracovní vztahy, které se stávají vztahy soudružské spolupráce a vzájemné pomoci. V souvislosti s tím nabývá neobyčejné důležitosti právní úprava těchto vztahů, jejímž prostřednictvím lidově demokratický stát podporuje rozvoj socialistických pracovních vztahů a výchovu občanů k socialistickému poměru k práci.

KSČ jako vedoucí síla naší společnosti, která si vytkla za cíl vybudovat socialismus, věnuje značnou pozornost otázkám společenské organizace práce a v souvislosti s tím i otázkám pracovního práva. V usneseních sjezdů a konferencí strany i ÚV KSČ dává směrnice k řešení závažných problémů hospodářské a sociální politiky, které pak nacházejí výraz v pracovněprávních předpisech. Někdy dokonce rozhodnou nejvyšší orgány strany přímo o nějakém opatření na úseku pracovního práva. Např. ÚV KSČ v březnu 1959 se usnesl na určitých úpravách v nemocenském pojištění a důchodovém zabezpečení.

Vyvrcholením péče KSČ o naše socialistické pracovní právo znamená zasedání ÚV KSČ z prosince 1960. Při projednávání dalšího upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví byla věnována značná pozornost právní úpravě vztahů v procesu společenské práce. ÚV KSČ zhodnotil postavení pracovního práva v naší společnosti a formuloval jeho hlavní úkoly: být zárukou práv pracujících a zároveň aktivním nástrojem rozvoje socialistických výrobních vztahů i výchovy pracujících mas. Byl konstatován neuspokojivý stav spočívající v zaostávání úpravy některých otázek za vývojem v pracovních vztazích. Byla usnesena řada opatření k zjednání nápravy. Usnesení ÚV KSČ znamená velkou pomoc pracovníkům na úseku pracovního práva. Nebylo by správné domnívat se, že zmíněné stranické usnesení samočinně vše vyřeší. Jeho splnění vyžaduje dobrou a pohotovou práci legislativy a teorie a jejich vzájemnou spolupráci. Zatím se však neprojevíly zřetelné výsledky. Naše vědecké instituce se nezaměřily plně na pomoc připravovaným zákonným úpravám. V legislativě se setkáváme se starými tendencemi k váhavosti.

V poslední době, zejména pak po přijetí socialistické ústavy, stalo se aktuálním správné pojetí našeho pracovního práva. Soudím, že tu jsou důležité dva momenty.

1. Předně je třeba vidět pracovní právo jako důležitý nástroj řízení národního hospodářství. Plánovité řízení národního hospodářství je nemyslitelné, není-li řízena nejdůležitější výrobní síla — pracovní síla. Metody musí být ovšem zvláštní, jelikož pracovní síla je spjata s osobností pracujících.

Nelze ovšem přehlédnout, že socialistické pracovní právo má zároveň významnou funkci při zabezpečování potřeb pracujícího člověka, v oblasti péče o pracující, nebo, jak to formuluje usnesení ÚV KSČ, jako „záruka práv pracujících“. Při tom nelze snad odtrhovat od sebe předpisy, které mají povahu organizátorskou a výchovnou, a předpisy, které směřují převážně k péči o pracující. Celé československé socialistické pracovní právo tvoří celek a vyjadřuje podle slov prosincového usnesení ÚV KSČ soulad zájmů jednotlivců se zájmy společnosti.

Důsledkem uvedeného pojetí je, že československé socialistické pracovní právo je třeba chápat především jako výraz politiky socialistického státu na úseku společenské organizace práce a péče o pracující a vykládat v souvislosti s předpoklady a cíli této politiky.

V tomto smyslu souhlasím s požadavkem „ekonomizace“ práva, jak o tom hovořil s. prof. Levit.

2. Druhým momentem je náležité zdůraznění postavení a úkolů Revolučního odborového hnutí v pracovním právu. Zejména prostřednictvím ROH se uplatňuje účast pracujících na řízení státních socialistických organizací. Odborová organizace plní zároveň významnou úlohu

výchovy pracujících. Domnívám se, že je správné, aby výklad o postavení a úkolech ROH zaujímal v pracovním právu první místo mezi vztahy pracovního práva ještě před výkladem o úpravě vztahu mezi pracujícím a socialistickou organizací. Vztahy soudružské spolupráce, které se vytvářejí mezi kolektivem pracujících, reprezentovaných závodním výborem ROH a vedením organizace, ovlivňují povahu a obsah samotného pracovního poměru i dalších vztahů pracovního práva.

To jsou podle mého názoru dva hlavní momenty — důležité pro správné pojetí československého socialistického pracovního práva.

KAREL WITZ

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Je již všeobecně známo, že v Československé socialistické republice jsou pracujícím ze sociálního zabezpečení zaručeny obsahem i rozsahem nejlepší dávky, jaké jsou vůbec ve světovém měřítku na tomto úseku poskytovány. Jde také o podstatně lepší a bohatší dávky, než jaké poskytuje kterákoliv kapitalistická země. Není to ovšem náhoda. Je to důsledek dlouholetého a soustavného boje Komunistické strany Československa za zlepšení sociálního postavení pracujících v naší zemi.

Letos 1. července 1961 uplyne 35 let ode dne, kdy začal působit zákon o dělnickém důchodovém pojištění. Na tomto důchodovém pojištění dělníků si můžeme ověřovat, jaké to byly tvrdé a těžké boje, které musela Komunistická strana Československa svádět s buržoazií za nejzákladnější práva, která dělníkům náležela.

Je zde dnes hodně mladých. Ti patrně nevědí, že v době, kdy se jednalo o dělnickém důchodovém pojištění, bylo původně na tento účel preliminováno 800 až 850 miliónů korun. Po dlouhém jednání se buržoazií podařilo tento příspěvek státu na dělnické důchody snížit na méně než 350 miliónů korun ročně. A dosáhli toho tak, že snižovali podstatně původně navrhovanou výši dávek. Místo původního státního příspěvku k důchodu, který měl činit 600 Kč ročně, dalo se jen 500 Kč, a místo původně navrhovaných zvyšovacích částek ve výši třetiny zaplacených premií dávala se jen pětina.

Komunistická strana Československa a její představitelé nejen v parlamentu, ale také na schůzích s dělníky v továrnách ukazovali lidem, kam vede politika buržoazie, v čem jsou všechny nedostatky zákona, který byl tehdy líčen jako ohromný dar kapitalistů dělníkům. Nebylo v silách strany tehdy, ani v následující době, kdy docházelo ke zhoršování sociálního pojištění dělníků, kdy z výhod sociálního pojištění bylo

vyloučeno 650.000 dělníků, aby dosáhla změny nebo aby se aspoň udrželo dělnické sociální pojištění v tom stavu, v jakém bylo původně uzákoněno. Tehdy byla velmi silná reakce, která dovedla své zájmy uplatnit přes odpor dělnické třídy.

Ale to, že se do poslední písmenky ukázalo správným vše, co Komunistická strana Československa dělníkům v továrnách a na schůzích říkala, to právě vzbuzovalo straně úctu a dělníci jí věřili.

Když po skončení druhé světové války na základě Košického vládního programu, který zde připomněl s. akademik Procházka, docházelo z podnětu Komunistické strany Československa a Revolučního odborového hnutí k budování nového systému v národním pojištění, bylo ještě třeba svádět těžké boje se zbytky reakce, skrytými v některých politických stranách a hlavně v jejich vedení. Proto teprve po únoru 1948, když se moc ve státě dostala do rukou lidu, bylo možno uskutečnit národní pojištění, které bylo prakticky jen reformou dřívějšího sociálního pojištění. Tato reforma měla tu výhodu, že byla prvním krokem a jakýmsi základním kamenem k další přestavbě sociálního zabezpečení. Od roku 1952 došlo ke sloučení veškeré zdravotní péče — preventivní i léčebné — a výsledky tohoto sloučení se dnes velmi dobře projevují ve zlepšeném zdravotním stavu našeho obyvatelstva.

Nemocenské pojištění bylo přeneseno do závodů. A v závodech přímo sami pracující začali rozhodovat o dávkách nemocenského pojištění. Co dříve nebylo možno prosadit, aby totiž pracující sami si rozhodovali o dávkách sociálního pojištění, stalo se nyní skutkem. A krátce nato i v důchodovém zabezpečení, když do jeho provádění byly zapojeny národní výbory, dostali jsme se k tomu, že komise sociálního zabezpečení a další užší komise, složené z pracujících, rozhodují o dávkách a službách, které sociální zabezpečení poskytuje.

V tomto vývoji půjdeme jistě dále a doufám, že v dohledné době budou o všech důchodech rozhodovat komise. Vidíte, že je to veliký kus cesty, který jsme v několika málo letech ušli, a že to velmi významně přispělo ke zkvalitnění sociálního zabezpečení a k zlepšenému poskytování všech jeho dávek a služeb. My si ovšem nemyslíme, že bychom již byli na konci všech možností, a věříme, že budeme moci dosáhnout dalšího podstatného zlepšení sociálního zabezpečení.

V současné době se nám zdá, že těžkou zábranou v přípravách dalšího zlepšování je nedostatek vědeckých podkladů, na kterých bychom mohli stavět další rozvoj sociálního zabezpečení. Nejde jen o otázky právní a ekonomické, ale také o otázky metodické, psychologické, pedagogické, lékařské a o celý komplex ostatních otázek. My, kteří pracujeme na úseku sociálního zabezpečení, považujeme za nedostatek, že na našich vysokých školách, zejména na právnické fakultě nebo na

Vysoké školy ekonomické, se nevěnuje dosti pozornosti vědeckému zkoumání otázek, které souvisejí s problémy sociálního zabezpečení. Máme zato, že by věci prospělo, kdyby aspoň na těchto dvou vysokých školách a současně také na lékařské fakultě, kde jde o školení lékařů, byly zřízeny samostatné katedry nebo aspoň oddělení, na kterých by se soudruzi do hloubky věnovali problémům sociálního zabezpečení.

Jsme ochotni fakultám zajistit všestrannou pomoc v této práci. Velmi dobře může pomoci i náš studijní ústav, který se mění ve výzkumný ústav. Také náš Státní úřad sociálního zabezpečení a jeho pracovníci, kteří s fakultami již léta spolupracují, jistě přispějí, seč budou jejich síly, abychom mohli naše československé sociální zabezpečení postavit na pevný vědecký základ.

BOHUMIL ERBEN
STÁTNÍ ÚŘAD SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ